

Şubat 2023 Depremleri Sonrası Hatay'dan Göç Eden Depremzedelerin Geri Dönüş Motivasyonları

İbrahim Nacak*

Emel Kuday

Öz: Türkiye, geçmişten günümüze depremlerin yıkıcı etkilerini deneyimleyen ülkeler arasında yer almış ve önemli ölçüde deprem sonrası yaşanan kitlesel göçlere tanıklık etmiştir. 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Pazarcık-Elbistan merkezli meydana gelen depremler 14 milyon insanı etkileyerek 53.537 kişinin hayatını kaybetmesine, 107.204 kişinin yaralanmasına ve milyonlarca insanın yerinden olmasına yol açmıştır. Hatay, bu depremlerden en çok etkilenen illerin başında yer almaktadır. Hatay'da 23 bin kişinin hayatını kaybettiği depremde, 254 bin konut, 55 bin iş yeri yıkılmış; depremin akabinde, TÜİK verilerine göre 164.247 kişi göç etmiştir. Buradan hareketle çalışma, Hatay'da deprem sonrası yaşanan nüfus hareketliliğine odaklanmıştır. Çalışmanın amacı, depremzedelerin gittikleri illerde karşılaştıkları zorlukları nasıl yorumladıkları ve geri dönüş süreçlerine nasıl anlamlar yüklediklerini analiz etmektir. Çalışmada, deprem sonrası Hatay'dan ayrılan ve sonrasında geri dönen 15 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, Hatay'ın Antakya ve Altınözü ilçelerinde katılımcıların istekleri doğrultusunda, kaldıkları çadır, konteyner kent ve prefabrik evlerde gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada, kartopu örnekleme tercih edilmiş; veriler tematik analiz tekniğiyle yorumlanmıştır. Çalışmada veri toplama teknikleri olarak mülakatların yanı sıra gözlemler ve saha notları kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, Hatay'a geri dönüşlerde sosyokültürel faktörlerin baskın bir rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Mekansal aidiyet ve kentsel hafızanın, geri dönüş kararları üzerinde önemli bir etkisi olduğu belirlenmiş; göç edilen illerde entegrasyon sürecinin yeterli derecede gerçekleşmediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, geri dönüşlerin bireylerin duygusal ve kültürel aidiyetlerine olan bağlılıklarıyla doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Afet Sosyolojisi, Göç, Mekansal Aidiyet, Kentsel Hafıza, Entegrasyon.

Abstract: Turkey has been among the countries that have experienced the devastating effects of earthquakes from past to present and has witnessed mass migrations after earthquakes. The February 6, 2023 Kahramanmaraş Pazarcık-Elbistan earthquakes affected 14 million people, killing 53,537, injuring 107,204 and displacing millions. Hatay is one of the provinces most affected by these earthquakes. In Hatay, 23,000 people lost their lives in the earthquake, 254,000 houses and 55,000 workplaces were destroyed and 164,247 people migrated after the earthquake according to TURKSTAT data. From this point of view, the study focuses on the population mobility in Hatay after the earthquake. The aim of the research is to analyze the challenges faced in the migrated cities and the return processes in the context of spatial belonging, urban memory, and integration. The study involved in-depth interviews with 15 participants who had left Hatay after the earthquake and later returned. The interviews were conducted in the Antakya and Altınözü districts of Hatay, in locations such as tents, container camps, and prefabricated houses, based on the participants' preferences. The study employed a basic qualitative research methodology, utilizing snowball sampling, and the data were analyzed through thematic analysis. In the study, data collection techniques included interviews as well as observations and field notes. The findings revealed that socio-cultural factors played a dominant role in

* Sorumlu Yazar

@ Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, ibrahimnacak557@gmail.com
Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, emel.kuday1@gmail.com
ID https://orcid.org/0000-0002-4836-3981
https://orcid.org/0009-0004-8252-9385

DOI: 10.12658/M0768
insan & toplum, 2025; 15(3): 10-39.
insanvetoplum.org

Başvuru: 13.12.2024
Revize: 27.01.2025
Kabul: 24.03.2025
Erken Baskı: 25.05.2025

decisions to return to Hatay. Spatial belonging and urban memory were found to have a significant impact on these decisions, while the integration process in the cities where people had migrated was insufficient. This highlights that the return migrations were directly linked to individuals' emotional and cultural attachments.

Keywords: Disaster Sociology, Migration, Spatial Belonging, Urban Memory, Integration.

Giriş

Tarih boyunca savaşlar, depremler, seller ve iklim değişikliği gibi afetler, toplumları köklü değişimlere sürüklemiş; milyonlarca insanı yerinden ederek yeni bir yaşam ve düzen kurma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmıştır. Afetler, gündelik yaşamın tahrip edilmesi ve toplumsal düzenin bozulması açısından insan yaşamında öngörülemeyen sonuçlara yol açmaktadır. Depremler, afet türleri arasında en fazla yıkıma ve kitlesel göçlere yol açan olaylardan biridir. Deprem sonrası meydana gelen göç, genellikle kitlesel ve kontrolsüz bir biçimde gerçekleştiği için, tahmin edilemeyen ve yönetilmesi güç krizlere neden olabilmektedir. Söz konusu göçler, “maddi yetersizlikler, sosyal uyum problemleri, eğitim sorunu, konut sorunu, istihdama katılamama, yabancılık, yalnızlık ve dışlanma” gibi çeşitli problemlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Fırat, 2022). Deprem sonrasında gerçekleşen göç hareketleri, göç edilen bölgelerdeki ekonomik, sosyal ve kültürel uyum ile göç veren bölgenin yeniden toparlama hızına bağlı olarak geçici veya kalıcı olmuştur.

Türkiye, Kuzey Anadolu, Batı Anadolu ve Doğu Anadolu fay hatları üzerinde yer alması nedeniyle depremlerin yıkıcı etkilerini sıkça deneyimlemiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen 7.6 ve 7.7 şiddetinde Kahramanmaraş Pazarcık ve Elbistan merkezli depremler, Türkiye tarihinin en büyük doğal afetleri arasında yer almakta olup Adana, Adıyaman, Kahramanmaraş, Hatay, Diyarbakır, Osmaniye, Kilis, Şanlıurfa, Elazığ, Gaziantep ve Malatya illerini etkileyerek binlerce insanı yerinden etmiştir. 15 milyon insanı doğrudan etkileyen deprem, 53.537 ölüm ve 107.204 yaralanmayla sonuçlanmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024). Deprem illerinde hastaneler ve valilikler gibi bazı kamu binalarının yıkılması, olumsuz hava koşulları ve ulaşım yollarının hasar görmesi, maddi ve manevi kayıpları ağırlaştırmış ve depremin “asrın felaketi” olarak anılmasına sebep olmuştur. Ayrıca depremin yol açtığı yıkım ve ardından gerçekleşen kitlesel göç hareketleri, yalnızca afetin meydana geldiği bölgeyi etkilemekle kalmamış, ülkenin tümünü dolaylı olarak etkilemiştir. Depremin hemen akabinde ülkenin bütün kamu ve sivil kaynakları muhtelif organizasyonlar marifetiyle bölgeye yönlendirilmiştir. Afetin etkilerinin daha az olduğu veya hiç yaşanmadığı şehirlere yönelen depremzede nüfus, göç alan bölgelerde ekonomik, geçici barınma, yardımlaşma, eğitim, sosyokültürel alanlarda toplumsal bir etkileşim yaratmıştır. Depremzedelerin özellikle farklı şehirlerde

yaşayan yakınlarının yanına göç etmesi, merkezi hükümetin ve yerel yönetimlerin farklı konaklama alternatifleri üreterek depremzedeleri misafir etmesi kısa sürede afete özgü toplumsal bir dinamizm ortaya çıkarmıştır.

Hatay, Şubat 2023 depremlerinde en ağır hasarı alan illerin başında yer almaktadır. Depremde 23 bini aşkın kişinin hayatını kaybettiği Hatay'da, binlerce konut ve tarihi yapı yıkılmış; TÜİK (2024) verilerine göre, 164.247 kişiyle Hatay, 2023 yılında deprem bölgeleri arasında en çok göç veren il olmuştur. Depremın ardından şehir dışına göç eden binlerce insan, konteyner kentlerin kurulması veya göç edilen bölgelerde yaşadıkları zorluklar nedeniyle geri dönmüştür. Bu geri dönüş hareketlerinin ardında yatan sebeplerin sosyolojik bağlamda irdelenmesi önemli bir husus haline gelmiştir. Bundan hareketle çalışmada, deprem sonrası göç edilen illerde karşılaşılan zorluklar ve geri dönüş motivasyonları; mekansal aidiyet, kentsel hafıza ve entegrasyon bağlamında incelenmektedir. Temel nitel araştırma deseninin kullanıldığı çalışmada, katılımcı grubuna kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmış ve elde edilen veriler tematik analiz tekniğiyle yorumlanmıştır. Katılımcıların geri dönüş sebeplerinin daha iyi anlaşılması, tartışılması ve analiz edilmesi için mülakat verilerinin yanında, saha gözlemleri ve saha notlarından yararlanılmıştır. Çalışma, deprem sonrası meydana gelen göçlerin sebep olduğu riskleri tespit ederek tartışmayı hedeflemekte; literatüre ve gelecekte yapılması planlanan akademik çalışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Kavramsal Çerçeve ve Literatür

Afetin Tanımlanması ve Sosyolojik Boyutu

Afet, sosyal bilimler literatüründe uzun süredir tartışılmakta olan ve farklı söylemleri ile disiplinleri bir araya getiren önemli bir kavramdır; bu kavram, genellikle ortak bir tanım etrafında değerlendirilmektedir (Akut, 2023). Varol ve Gültekin'e (2016) göre afet; aniden ortaya çıkan, çevreyi ve toplumu olumsuz etkileyen, doğal veya insan kaynaklı olaylar bütünüdür. Bu tür olaylar genellikle doğal afetler (deprem, sel, tsunami gibi) ya da insan kaynaklı afetler (yangın, sanayi kazaları, nükleer kaza vb.) olarak kategorize edilmektedir. Can (2020) afetleri; "insan topluluklarının yaşadığı yerlerde aniden veya zamanla oluşan gerek doğanın olağan devinimiyle gerekse de insanın doğrudan veya dolaylı müdahalesiyle gerçekleşen; fiziksel, ekonomik, psikolojik veya daha birçok yönden büyük hasarlara ve kayıplara neden olan ve etkileri bakımından önemli toplumsal sonuçlar doğuran sosyal bir olgu" olarak tanımlamaktadır. Bir olayın afet olarak tanımlanabilmesi için toplumun etkilenme ölçütünün esas alınması gerekir; çünkü yerleşim yerlerinin olmadığı bir bölgede meydana gelen deprem, sel, tsunami vb. olaylar yalnızca doğa olayları

olarak görülmektedir. Doğa olaylarının afete dönüşme riskinde, afet yönetimi, sosyal politika, tedbir, kentleşme ve sosyal dayanışma gibi faktörler etkilidir (Fırat, 2020). Bu nedenle, afetlerin doğal ve insan kaynaklı nedenleri, sosyal hayatın olağan akışını kesintiye uğratarak problemi sosyolojik bir boyuta taşımaktadır.

Afetlerin meydana geliş nedenleri genel olarak ilahi bir ceza veya imtihan, insan kaynaklı etkenler ve doğal olaylar olmak üzere üç yaklaşımda değerlendirilmektedir. Toplamların, dönemin dinamiklerinden etkilenme düzeyi, sosyokültürel unsurlar, dini değerlere bakış açıları ve duygusal durumları, olayları anlamlandırma ve yorumlama biçimlerini belirleyen temel faktörler arasındadır. Örneğin 17 Ağustos Marmara Depremi sonrasında Küçükcan ve Köse'nin yaptıkları araştırmada öne çıkan bulgulardan biri, depremi deneyimleyen insanların büyük bir bölümünün “depremin ardında metafizik bir güç olduğu” inancına sahip olmasıdır (Yılmaz, 2023). Afetlerin nedenlerine ilişkin zihinsel başvuru mekanizmalarını, kitlesel olarak anlamlandırmak ve keskin sınırlar çizmek zordur. Bu yüzden geleneksel ve modern zihniyete özgü algılama biçimleri, aynı toplum içinde eş zamanlı olarak varlık gösterebilir veya belirli bir düşünme biçimi kamuoyunda diğerine baskın gelebilir (Çakı & Canatan, 2023). Nihayetinde bireysel, toplumsal ve dini referanslara bağlı olarak afetin nedenine ilişkin farklı yönelimler ortaya çıkabilmektedir.

İnsanlar, yaşam alanlarını düzenlemek ve daha iyi koşulları sağlamak amacıyla sürekli çaba göstermişlerdir. Bu çabalar sonucunda doğal yaşam alanları, insanların “bilinçli ve sistematik” müdahaleleriyle zamanla değişime uğramış ve bu değişimler, insanın doğa karşısında daha güçlü ve etkili bir konuma gelmesine neden olmuştur (Demir, 2016). Doğa olaylarının sonuçları olarak afetler, kültürel yaşamın doğayla bir mücadelesinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayileşme ve kapitalizmin etkisiyle doğa, insan müdahalesi sonucu zarar görmekte, kâr odaklı yapılar ise insan sağlığını ve güvenliğini tehdit etmektedir. Bu süreç hem insanlar hem de diğer canlılar için afetlerden kaynaklanan zararları artırmaktadır (Çepni & Demirkazık, 2023). Günümüzde doğal afetlerin sıklığı ve etkisi, plansız kentleşme süreçleriyle birlikte artmaktadır. Özellikle artan kent nüfusunun yarattığı yoğun baskı, çarpık yapılaşmayı derinleştirerek depremlerin yıkıcı etkilerini büyötmüştür. Bilimsel ilkelerden uzak ve denetimsiz inşa edilen yapılar, depremleri büyük çaplı felaketlere dönüştüren kritik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Şengün, 2007).

Dünya genelinde her yıl meydana gelen binlerce afet milyonlarca insanın yaşamını önemli ölçüde etkileyerek çeşitli toplumsal sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunların sosyolojik perspektiften incelenmesi, sosyolojik bağlamların derinlemesine kavranması açısından kritik bir öneme sahiptir (Can, 2020). Afetler, uzun süre yalnızca çevre ve doğa bilimlerinin inceleme alanı olarak kabul edilmiştir. Ancak, bu olayların toplumsal

yapı üzerindeki etkileri ve meydana getirdikleri değişim ve dönüşümlerle birlikte sosyoloji de afetlerle ilgilenmeye başlamıştır. Artık sadece sayısal veriler ve pozitivist anlayışla ortaya konan sonuçlar değil, aynı zamanda toplumsal yapının çeşitliliği ve farklı dinamikleri de dikkate alınmaktadır (Çepni & Demirkazık, 2023). Afetlerin toplumsal yönü ve sosyoloji ile ilişkisi, bir olayın afet olarak adlandırılmasının arka planıyla ilgilidir. Yani, herhangi bir doğa olayının ya da insan eliyle meydana gelen bir tahribatın afet olarak nitelendirilmesi, ancak o toplum veya toplulukta bir etki veya dönüşüm yaratmasıyla bağlantılıdır (Alkın, 2021). Afetler, büyük ölçüde toplumsal bir olgu olarak değerlendirilmektedir, zira yıkım ve kayıpların yanı sıra, toplumsal yaşamda ciddi zararlar görülmektedir. Binaların yıkılması, yangınlar, seller, nükleer kazalar, deprem ve salgın hastalıklar gibi olaylar toplumları derinden etkileyerek kitlelerin yerinden olmalarına neden olmaktadır (Yıldırım, 2023,). Sosyolojik boyutunu ele alan yaklaşımlar, afetlerin etkilerinin sadece fiziksel yıkımlarla -binaların yıkılması veya altyapının zarar görmesiyle- sınırlı olmadığını, aynı zamanda toplumsal yaşam üzerinde de derin izler bıraktığını ortaya koymaktadır. Bu tür afetler, insanların günlük yaşam rutinlerini kesintiye uğratarak toplumsal düzenin işleyişine zarar vermektedir.

Afet ve Zorunlu Göç İlişkisi

Her yıl meydana gelen çok sayıda afet, milyonlarca insanın göç etmek zorunda kalmasına neden olmaktadır. Göç, toplumsal değişimi yapısal olarak etkileyen önemli bir sosyolojik süreçtir. Bireylerin veya grupların demografik, coğrafi, ekonomik ve sosyopolitik nedenlerle mekan ve zaman içinde hareket etmeleri, bu sürecin temelini oluşturur (Çakır, 2011). Göç bu anlamda fiziksel mekanın değişiminden ibaret olmayan, toplumsal yapının bütün unsurlarını etkileyen bir olgudur (Adıgüzel, 2020). Göçlerin toplumsal etkileri, nedenlerine ve gerçekleşme adımlarına bağlı olarak çeşitlilik gösterir. Kitlesele ve zorunlu göçler, sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer açılardan gönüllü göçlere kıyasla çok daha geniş çaplı etkilere sahiptir.

Afetler ve göç arasında karşılıklı olarak birbirini etkileyen ve tetikleyen bir ilişki bulunmaktadır. Afetler sonuçları açısından göçlere neden olurken, göçler de kapsamı ve etkileri bakımından afete dönüşebilir (Duruel, 2023). Bu noktada afet ve zorunlu göç, birbirleriyle sıkı bir ilişki içindendir. Zorunlu göç, bireylerin savaş, doğal afetler, terör olayları gibi beklenmedik ve olumsuz koşullar sebebiyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kaldıkları bir yer değiştirme türüdür. Genellikle istem dışı ve plansız gerçekleşen bu süreç, göç eden bireyler için ciddi zorlukları beraberinde getirmektedir. Özellikle depremler, zorunlu göçün başlıca nedenlerinden biri olarak öne çıkmaktadır (Karazincir, 2024). Depremler, bazı ülkelerde en büyük can ve mal kaybına neden olan afet olayları olarak öne çıkar. Yüksek şiddetli depremler, bu depremlere hazırlıksız

toplumlarda “ekonomik zorluklar, göç, ailevi problemler ve anomik durumlar” gibi sorunlara yol açarak toplum hayatında köklü değişimlere neden olur (Fırat, 2022). Depremin yarattığı psikolojik tahribat ve yerleşim yerleri üzerindeki yıkıcı etki, deprem sonrası olağan yaşamın kısa ve orta vadede gerçekleşmesini engellemektedir. Deprem bölgesinden uzaklaşma, göç hareketinin temel motivasyonlarından biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarihin farklı dönemlerinde dünya ölçeğinde yıkıcı depremler yaşanmış ve bu depremler sonrasında kitlesel göç hareketlilikleri olmuştur. Bu göçler doğal afetlerin doğası gereği genellikle hazırlıksız bir şekilde gerçekleştiği için, şehirlerdeki yerleşim düzeni üzerinde ve günlük yaşamda dengesizliklere yol açmaktadır. Ayrıca göç edilen bölgelerde konut, güvenlik, eğitim, sağlık, ekonomi, kültürel uyum gibi konularda zorluklar yaşanabilmektedir (Sipahioğlu, 2024). Depremlerin etkisiyle boşalan şehir, kasaba ve köylerin hem göç veren hem de göç alan bölgeler üzerinde dönüştürücü etkileri vardır. Örneğin göç alan bölgelerde konut ve iş olanaklarına yönelik talep artarken; göç veren bölgelerde ise boş kalan araziler ve iş gücü eksiklikleri gibi sorunlar baş gösterebilir (Uzun, 2023). Depremler sonucunda konutların yıkılması veya hasar görmesi, barınma imkanlarının elverişsiz hale gelmesi, bölgesel nüfus hareketliliğinin temel sebeplerinden biri olarak görülmektedir (Duymaz, 2024). Örneğin 26 Aralık 2004 tarihinde meydana gelen ve 9.0 ile 9.3 büyüklüğünde ölçülen Sumatra depremi sonucunda oluşan devasa tsunami, yaklaşık yedi saat içinde Hint Okyanusu boyunca 4.500 km yol katetmiştir. On iki ülkenin etkilendiği bu felakette, tahminlere göre 250.000'den fazla insan hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 1.5 milyon kişi yerinden olmuştur (Rodriguez ve diğerleri, 2006). Bilimsel çalışmalar, afet nedeniyle zorunlu göçlerin arttığını ve bu eğilimin gelecek yıllarda da artmaya devam edeceği göstermektedir. İç Göç Merkezi tarafından yayınlanan son istatistiklere göre, 2008'den bu yana dünya çapında 376 milyondan fazla insan sel, fırtına, deprem veya kuraklık nedeniyle zorunlu olarak yerinden olmuştur. Sadece 2022 yılında rekor sayıda 32.6 milyon kişi yaşadığı bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. 2020'den bu yana, önceki on yıla kıyasla afet nedeniyle yerinden olan kişi sayısında ortalama %41'lik bir artış gözlemlenmiştir (Apap & Harju, 2023). Bu insanların bir kısmı kendi ülkelerinin sınırları içerisinde kalırken bir kısmı da güvenlik arayışıyla sınırları aşmak zorunda kalmıştır (Leszczuk, 2021). Birleşmiş Milletler raporuna göre (Worldbank, 2021) ise 2050 yılına kadar iklim değişikliği nedeniyle dünya genelinde 216 milyon insanın göç etmek zorunda kalacağı öngörülmektedir.

Türkiye, deprem riski yüksek olan bir bölgede yer aldığı için sık sık büyük depremlerle karşılaşmıştır. 1900 yılından 2023 yılına kadar dünya genelinde meydana gelen yıkıcı depremler sonucu yaşanan toplam can kaybının %6'sı Türkiye'ye aittir. Ayrıca, bu süre zarfında depremlerden etkilenen insanların %7,6'sı Türkiye'de yer

almaktadır (Uzun, 2023). Türkiye’de yaklaşık her beş yılda bir meydana gelen büyük depremler, geniş çaplı can ve mal kaybıyla sonuçlanmaktadır. Türkiye’de yaşanan can kayıplarının yaklaşık %60’ı depremlerden kaynaklanmaktadır (AFAD, 2018). Söz konusu bu depremlerden sonra hayatta kalanlar, yaşadıkları yerlerin yıkılması veya yaşanmaz hale gelmesi sebebiyle zorunlu olarak göç etmek durumunda kalmışlardır (Karazincir, 2024). Ülkemizde deprem sonrası yaşanan göçler gidilen bölgelerdeki ekonomik, sosyal ve kültürel uyum ile göç edilen bölgenin yeniden toparlanma sürecine bağlı olarak geçici veya kalıcı olmuştur. Ülkemizde meydana gelen deprem ile zorunlu göç ilişkisini incelediğimizde, Türkiye tarihinin en yıkıcı depremlerinden biri olarak değerlendirilen 1939 Erzincan depreminde, nüfus sayımlarının beş yıllık aralıklarla yapılması nedeniyle kesin bir değerlendirme yapılamamaktadır. Ancak, toplam nüfusun arttığı, buna karşın nüfus artış oranının azaldığı tahmin edilmektedir (Peker & Şanlı, 2022). 1999 Gölcük depremi, ciddi can kayıplarına neden olmuş ve yapıların büyük ölçüde zarar görmesi sonucunda yerleşim bölgelerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişiklikler de bölgesel göç hareketlerine neden olmuştur (Südaş, 2004).

Deniz ve arkadaşlarının yaptığı bir çalışmaya göre, 2011 Van depremi sonrası halkın %22’si şehir içinde yer değiştirirken yaklaşık 250.000 kişi Van dışına göç etmiştir. Göçler genellikle hava koşullarının uygun olduğu Akdeniz, Ege ve Marmara bölgelerine yönelmiştir. İstanbul en fazla göç alan il olurken Van’a komşu iller arasında Hakkari en çok göç edilen il olmuştur (Deniz ve diğerleri, 2017). 2020 depremi sonrası Elazığ ilinde, 2019 yılı itibarıyla toplam nüfusun 591.098 olduğu kaydedilmiştir. Ancak deprem sonrası nüfus 588.088’e düşmüş, bu doğrultuda net göç hızı ve göç oranlarında da bir azalma meydana gelmiştir. 2020 İzmir depremi incelendiğinde ise hem nüfus büyüklüğünde hem de net göç hızında bir artış olduğu belirlenmiştir (Peker & Şanlı, 2022). Deprem sonrasında gerek ülke içi gerekse ülke dışına yapılan göçler her zaman istenilen sonuçları vermemektedir. Bu göçler, beraberinde yeni sorunlar getirebilmektedir. Depremzedeler, bu kez göçmen olarak, ailelerinden, sosyal ve kültürel çevrelerinden uzaklaşmanın ve yeni bir ortama uyum sağlamanın getirdiği zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Duruel, 2023). Zira ülkemizde yaşanan depremler, kitlesel ve zorunlu göçü önemli ölçüde tetikleyerek toplumsal yaşamda gerilimlere yol açmış, uyum ve aidiyet sorunları gibi anomik durumların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, deprem göç için itici faktörler arasında yer almakta olup sosyolojik bağlamda nedenleriyle ve sonuçlarıyla birlikte ele alınması gereken konular arasında bulunmaktadır.

Türkiye'de Şubat Depremleri ve Etkileri

Türkiye'de depremler, geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumsal bir krize dönüşme riskini her zaman taşımaktadır. Bunun en güncel örneği, 6 Şubat'ta Kahramanmaraş'ta meydana gelen 7.7 büyüklüğündeki Pazarcık, 7.6 büyüklüğündeki Elbistan depremleri ile 20 Şubat'ta Hatay'da meydana gelen 6.4 büyüklüğündeki depremlerdir. Bu depremler, 550 km boyunca uzanan bir fay hattı üzerinde meydana gelerek Hatay, Kahramanmaraş, Adıyaman, Gaziantep, Malatya, Şanlıurfa, Osmaniye, Diyarbakır, Adana, Elazığ ve Kilis'te büyük yıkımlara neden oldu. Bu geniş çaplı felaketin ardından bölgede 3 aylık olağanüstü hal ilan edildi (Karazincir, 2024). Şubat 2023 depremleri, son yüzyılın en yüksek can ve mal kaybına neden olan afetler arasında öne çıkmaktadır. Bu depremler, 120 bin km²'lik¹ bir alanı kapsayarak 15 milyon kişiyi doğrudan etkilemiş, resmi rakamlara göre 53.537 kişinin hayatını kaybetmesine ve 107.204 kişinin yaralanmasına sebep olmuştur. Etki alanı açısından dünya üzerindeki 133 ülkenin yüzölçümünü aşarken, etkilenen nüfus bakımından 157 ülkenin toplam nüfusunu geride bırakmıştır (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024). Deprem sonucunda, kültürel ve tarihi miras mekanları da dahil olmak üzere 852.000'den fazla yapı hasar almış veya yıkılmıştır (AFAD, 2023).

Depremlerin büyüklüğü ve yıkıcılığı nedeniyle Türkiye uluslararası yardım talebinde bulunmuş ve AFAD tarafından en yüksek düzeyde "4. Seviye" acil durum ilan edilmiştir (Karazincir, 2024). Depremler sonucunda, Birleşmiş Milletlerin (2023) tahminlerine göre 1.5 milyon kişi evsiz kalmıştır. Yaşanan büyük felaketin ardından milyonlarca insan şehir içi ve dışına göç etmiştir. Deprem bölgelerinde, hava şartlarının kötü olması, deprem sonrası oluşan zorlu yaşam koşulları, temel gereksinimlerin karşılanamaması, devam eden artçı depremler, barınma ve hijyen sorunu, salgın hastalık korkusu gibi faktörler insanların bölgeden ayrılarak güvenli gördükleri yerlere göç etmelerini zorunlu kılmıştır. Türk Hava Yolları Genel Müdürü Bilal Ekşi, 1 Mart 2023 tarihinde X hesabından, deprem bölgesinden hava yoluyla 417.199 kişinin tahliye edildiğini duyurmuştur. Aynı gün Cumhurbaşkanı tarafından yapılan açıklamada ise bölgeden ayrılan insan sayısının 3.3 milyon olduğu ve 8.000 kişinin köylere göç ettiği belirtilmiştir (Sondakika, 2023). Ayrıca ülkemizde geçici koruma altında bulunan yaklaşık 3.2 milyon Suriyelinin neredeyse yarısı (%49) depremden etkilenen 11 ilde ikamet etmektedir (Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2024). Bu bölgelerde 1.503.172 Suriyelinin bulunması deprem sonrası

1 Şubat 2023 depremleri ile ilgili belirtilen rakamlar, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2024) kaynağından alınmıştır.

hareketliliği artırmıştır. Milli Savunma Bakanı Hulusi Akar'ın 28 Şubat 2023 tarihli açıklamasına göre, 40-42 bin Suriyeli gönüllü olarak ülkelerine dönmüştür (TRT, 2023).

Depremden etkilenen insanların bölgeden ayrılma yöntemlerinin ve yeni yerleşim yerlerinin sunduğu imkanların sosyal ağlarla ilişkili olduğunu söylemek mümkün olsa da (Sipahioğlu, 2024) devlet tahliyesi ile gerçekleştirilen göç hareketlerinde, yeni yerleşim yerlerini tanımayan ve herhangi bir sosyal bağları olmayan insanlar da bulunmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı raporuna göre (2024) “478 bin kişi Kredi ve Yurtlar Kurumu (KYK) yurtlarına, 710 bin kişi çeşitli otel ve misafirhaneleri yerleştirilmiş, 3.549.443 kişinin bölgeden tahliyesi gerçekleştirilmiş ve 1.543.499 kişinin yol masrafları karşılanmıştır”. Yaşanan bu süreç ve tahliye edilen kişi sayısı, depremin yol açtığı tahribatın büyüklüğünü çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. Sert ve arkadaşları (2023), deprem sonrası hazırladıkları “Göç ve Deprem” raporunda, yıkımın derecelerinin farklılık göstermesine rağmen, deprem bölgesindeki neredeyse tüm yerleşim alanlarında “şehrin boşaltıldığını” ve özellikle mesken edinilen mahallelerin “hayalet şehirlere” dönüştüğünü tespit etmişlerdir. Aynı raporda köylerin kentlere oranla daha güvenli kabul edilmesi nedeniyle kırsal alanlara doğru yönelimin yaşandığı, şehir dışına çıkma imkanı bulanların ise tercihlerini akrabalık bağları ve temel ihtiyaçlarını karşılama olanaklarına göre şekillendirdikleri belirtilmiştir. Göç eğiliminin en çok nerede yoğunlaştığı ve dağılımına ilişkin resmi veriler bulunmamakla birlikte, ülkenin çeşitli bölgelerinin önemli ölçüde göç aldığı aşikardır. Özellikle, deprem bölgelerine yakın iller olan Mersin ve Antalya'nın yanı sıra, İstanbul, Ankara, Konya, İzmir ve Kayseri gibi büyük şehirler de yoğun göç almıştır. Sağiroğlu ve arkadaşlarının (2023) hazırladıkları “Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri: Durum Değerlendirme Raporu'nda” depremin ilk dönemlerinde gerçekleştirilen göçler geçici bir amaçla yapılmış olsa da ayrılan kişilerin belirli bir süre sonra geri dönüşlerinin zorlaştığı belirtilmektedir. Raporda ayrıca barınma, eğitim, iş imkanlarının en azından asgari düzeyde ve hızlı bir şekilde sağlanmasının geri dönüşler için teşvik edici bir etken olacağı vurgulanmaktadır. Deprem bölgelerine yönelik geri dönüşlerle ilgili kesin verilere ulaşılmasa da AFAD'ın (2023), 28 Nisan 2023 tarihli açıklamasında, deprem sonrası bölgeden tahliye edilen afetzedelerin, yoğun olarak ikamet ettikleri şehirlere geri dönme talebinde bulundukları ifade edilmiştir.

6 Şubat depremleri, Türkiye'nin birçok ilinde yıkıma ve yıkım sonrası göçe yol açmış olsa da Hatay, bu felaketten en ağır etkilenen illerden biri olmuştur. Şehir, geçmişten günümüze birçok uygarlığın merkezi olmuş, zengin kültürel mirası, tarihi yapıları ve stratejik konumuyla öne çıkmıştır. Ancak, depremin ardından tarihi yapılar büyük oranda yıkılmış, kültürel miras ciddi zarar görmüştür. Can kayıplarının yanı sıra, yoğun göç hareketleri Hatay'ın demografik yapısını da derinden etkilemiştir. Hatay'da 23 bini aşkın kişinin hayatını kaybettiği Şubat 2023 depremlerinde, TÜİK'in

14 Ağustos 2024 verilerine göre, şehir 2023 yılında “164.247 kişi ile en çok göç veren üçüncü il” (TÜİK, 2024) olmuştur. Bu açıdan deprem sonrası göçlerin etkilerini anlamak, özellikle deprem bölgeleri arasında hareketliliğin en yoğun yaşandığı il olan Hatay'da önemli bir hale gelmiştir.

Hatay'da 6 Şubat ve Zorunlu Göç

Hatay, eski adıyla Antakya, geçmişten günümüze pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış kadim bir şehirdir. Tarihi Cilalı Taş Devri'ne kadar uzanan bu şehir, zengin mirası ve kozmopolit yapısıyla dikkat çeker. “Prehistorik çağlardan itibaren kesintisiz bir şekilde iskan edilen Antakya, Anadolu ile Orta Doğu ve dolayısıyla Mezopotamya arasında önemli bir köprü görevi görmüştür” (Özkan, 2022). Antakya, Anadolu'da kurulmuş ve uygarlık tarihine damga vurmuş birçok eski şehir gibi doğal afetler nedeniyle büyük tahribatlara uğramıştır (Arıcan, 2022). Antakya'nın coğrafi konumu tarihte yedi büyük deprem yaşamasına neden olmuş ve bu durum, kentin gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir.² Geçmişte olduğu gibi günümüzde yaşanan Şubat 2023 depremleri de Antakya'nın tarihsel süreç içinde karşılaştığı birçok yıkıcı sarsıntının bir devamı olarak, şehrin kırılğan yapısını gözler önüne sermektedir. 6 Şubat'ta meydana gelen ve “asrın felaketi” olarak tanımlanan deprem, Hatay'ı can ve mal kaybı açısından en ağır şekilde etkilemiştir. Hatay'da 23 bini aşkın kişinin hayatını kaybettiği depremde, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının (Ekogündem, 2023) açıklamalarına göre 254.195 konut, 55.677 iş yeri kullanılmaz duruma gelmiştir. Konut ve ticari alanların yanı sıra altyapı, ulaşım yolları, tarım alanları, iletişim ağları, kentin kültürel ve tarihi mekanları felaketin etkisiyle ciddi ölçüde zarar görmüştür. Bir kentin kimliği, genellikle o kenti diğerlerinden ayıran ve ona

2 Dünya tarihinde en fazla can kaybına yol açan depremler arasında, Antakya depremleri, Çin ve Haiti'den sonra üçüncü ve dördüncü sırada yer almaktadır (Üstün, 2023). MÖ 130, MS 37, 115, 458, 525 ve 526 yıllarında meydana gelen büyük depremlerden, 526 yılındaki deprem, şehirdeki festival ve yortu etkinlikleri sırasında çevredeki yerleşim alanlarını etkilemiştir (Beyen ve diğerleri, 2003). Şehir merkezinde geniş çaplı bir yıkıma yol açan deprem, toplamda 250 bin kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur (Arık, 2023). Depremin yıkıcı sonuçları sadece can kayıplarıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda şehrin ekonomik ve sosyal yapısını da etkilemiştir. Deprem sonrasında Batı Anadolu'ya gerçekleşen göçler, ticari faaliyetlerin ve sosyal hayatın durmasıyla birlikte, Roma ve İskenderiye'den sonra dönemin en büyük üçüncü merkezi olan Antakya'yı bir çöküşe sürüklemiştir (Beyen ve diğerleri, 2003). Antakya, Osmanlı döneminde de sık sık büyük depremlerle karşılaşmıştır. 1615, 1822 ve 1872 yıllarında yaşanan şiddetli sarsıntılar, şehir üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. 1822'de meydana gelen büyük deprem öncesinde, Antakya'nın mekansal gelişimi surlarla sınırlı kalmıştır. Ancak bu depremin ardından surların yıkılması, kentin mekansal açıdan genişlemesine zemin hazırlamıştır. Yaklaşık 50 yıl boyunca düzenli bir gelişim süreci geçiren şehir, 1872'de gerçekleşen yıkıcı bir depremle tekrar harabeye dönmüştür (Dinç & Karagel, 2017). 1872'deki deprem, toplumda derin ve kalıcı izler bırakmış, bu dönemin en yıkıcı felaketlerinden biri olarak tarihe yazılmıştır (Sahillioğlu, 1991). Depremde 3.003 evin 1.960'ı tamamen yıkılmış, 894'ü ise hasar almıştır. Cami, kilise, dükkân gibi yapılarla birlikte toplamda 4.334 binadan yalnızca 500'ü ayakta kalabilmiştir (Sbeinati ve diğerleri, 2005).

karakter kazandıran taşıyıcı unsurlarla tanımlanır. Bu unsurlar, kentin tarihi yapıları, kültürel mirasını yansıtan mekanları ve içindeki heterojen nüfus yapısı gibi öğeleri içerir. Hatay'daki deprem, bu kimlik unsurlarında ciddi kayıplara neden olmuş ve kentin kültürel ve yapısal bütünlüğünü önemli ölçüde zedelemiştir. Örneğin; dünyanın ilk ışıktandırılan caddesi olarak bilinen Kurtuluş Caddesi'ndeki 1400 yıllık Habib-i Neccar Cami ve köprübaşında 1927 yılında Fransız Mimar Leon Benju tarafından sinema salonu olarak inşa edilen ve 1938'den itibaren meclis binası işlevi gören tarihi yapı yıkılmıştır (Mimdap, 2023). Hatay'daki bu gibi mekanlar, Arık'a (2023) göre, geçmiş ile günümüz arasında bağ kuran, kentsel kimliğin oluşumuna katkı sağlayan ve bu yönüyle kolektif belleğin inşasında önemli rol oynayan hatırlatıcılardır. Aynı zamanda bu toplumsal alanlar, insan yaşamında merkezi bir rol oynayarak şehir ve gündelik yaşam arasında bir köprü kurmaktadır. İnsanlar bu mekanlar üzerinden şehirlerini tanımlar, sosyal bütünlük ve aidiyet kazanırlar. Bu bağlamda deprem, bu hatırlatıcı mekanların kaybı ve günlük alışkanlıkların sona ermesiyle toplumsal yaşamı etkilemiştir.

Fotoğraf 1: Habib-i Neccar Cami (Kurtuluş Caddesi)

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/asrin-felaketi/depremde-yikilan-habib-i-neccar-camisi-yeniden-insa-edilecek/3024463> adresinden 10.09.2024 tarihinde erişildi.

Deprem, Hatay'ın demografik yapısını da olumsuz yönde etkilemiştir. Depremın ilk ayında dönemin Belediye Başkanı tarafından yapılan bir açıklamaya göre, 700 bin kişi Hatay'dan ayrılarak farklı illere göç etmiştir (Sondakika, 2023). Etnik ve kültürel zenginliği ile bilinen Hatay'dan gerçekleşen bu yoğun göç, bölgenin sosyokültürel yapısını bozacağı ve tarım ile sanayi sektörlerinde iş gücü açığının oluşacağı endişesiyle geri dönüş çağrılarının yapılmasına yol açmıştır. İl dışına göçün yanı sıra, kent merkezi ve kırsal bölgeler arasında da önemli bir nüfus hareketliliği yaşanmıştır.

Deprem sonrasında akrabalık veya arkadaşlık ilişkilerini kullanarak depremden daha az etkilenen bölgelere yönelen nüfus, Hatay'ın Altınözü, Arsuz, Reyhanlı, Yayladağı ve Erzin ile bu ilçelere bağlı kırsal alanlarda yoğunlaşmıştır. Depremden görece az etkilenen Reyhanlı ve Yayladağı gibi ilçeler, Suriyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler arasında yer almaktadır. Antakya'daki ciddi yıkımın ardından bu ilçelere yüksek düzeylerde bir nüfus akışı yaşanmıştır. Reyhanlı'nın normal nüfusu yaklaşık 100 bin iken, Suriyeli göçmenlerin gelişile bu sayı 200 bine yaklaşmış,³ depremin ardından Reyhanlı'nın nüfusu 400 bini geçmiştir (Duruel, 2023). Göç, söz konusu ilçelerin köylerini de etkilemiştir. Köylerde az katlı binaların bulunması, insanların akrabalarının yanında olma isteği ve güvenli alan arayışı, kırsal bölgelere yönelik göçlerin temel nedenleri arasındadır. Kent merkezlerinden köylere doğru gerçekleşen göç, aynı zamanda birkaç ailenin birlikte yaşamalarına neden olmuştur. Bu durum, artçıların devam etmesi ve olumsuz hava koşulları nedeniyle kırsal bölgelerde barınma ve ısınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında ciddi sıkıntılara yol açmıştır. Bu koşullar, kırsal bölgelerin kendine yetebilme kapasitesini zayıflatmış ve dış yardımlara olan bağımlılığı artırmıştır.

Genel anlamda, Hatay'da göç hareketleri kentten kente, kentten kırsala ve kırsaldan kentte olmak üzere çeşitli yönlerde gerçekleşmiştir. Kırsal bölgelere göç eden bireylerden bazıları, bir süre sonra Antakya ve diğer ilçelerde kurulan konteyner yerleşimlerine geçiş yapmış; bazıları ise farklı illere göç etmeyi tercih etmiştir. Diğerleri ise kırsalda kalıcı olmayı tercih ederek kendi konutlarını inşa etme yoluna gitmiştir. İl dışına göç edenlerin büyük bir kısmı, Hatay'da konteyner kentlerin kurulması ve gittikleri illerde karşılaştıkları sorunlar nedeniyle yeniden şehre dönüş yapmışlardır. Depremın ilk aylarında yapılan açıklamalara göre, şehirden ayrılan kişi sayısı, TÜİK'in (2024) 2023 yılı en çok göç veren iller arasında Hatay için belirlediği 164.247 kişilik veri ile karşılaştırıldığında binlerce kişinin geri döndüğü söylenebilir.

Araştırmanın Yöntemi ve Sahası

Şubat 2023 depremleri, sosyolojik açıdan önemli süreçlerin yaşanmasına yol açmıştır. Deprem sonrası bölgede yaşanan ani ve plansız göç hareketleri, toplumda meydana gelebilecek değişim ve dönüşümlerin iyi anlaşılmasını ve analiz edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu süreçlerin doğru bir şekilde analiz edilmesi, olası toplumsal

3 Hatay'daki göç hareketliliğinde Suriyeli göçmenlerin de etkisi büyüktür. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre, Kasım 2022'de Hatay'daki Suriyeli nüfus 358.417 iken, Ağustos 2023 itibarıyla bu sayı 297.830'a düşmüştür (GİGM, 2022a, 2023b). Bu düşüşün sebepleri arasında depremde hayatını kaybedenlerin olması, Suriye'ye geri dönüş ve ülke içindeki hareketlilik kısıtlamalarının kaldırılması bulunmaktadır.

çözümlerin önüne geçmek açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, derinlemesine bir inceleme imkanı sunan nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, sosyal ve beşeri sorunlara bireylerin ya da grupların yüklediği anlamları keşfetmeye ve derinlemesine kavramaya yönelik bir yaklaşım sunar. Araştırma süreci, problemlerin ve yöntem adımlarının belirlenmesi, genellikle katılımcıların doğal ortamlarında veri toplanması, özel durumlardan genel temalara ulaşmayı amaçlayan tümevarımsal veri çözümlemesi yapılması ve araştırmacının bu verilerin anlamını yorumlaması aşamalarını içermektedir (Creswell, 2017). Nitel yöntemler, az sayıda birey ve durumdan derinlemesine bilgi toplama imkanı ve incelenen olguların kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlarken elde edilen sonuçların genellenebilirliğini kısıtlar (Patton, 2018). Araştırmacılar yalnızca tek bir veri kaynağına bağlı kalmak yerine mülakatlar, gözlemler ve belgeler gibi farklı şekillerde veri toplayarak daha derinlemesine ve kapsamlı bir analiz yapmayı hedeflerler (Creswell, 2013). Ayrıca mülakat ve gözlemin birbirini tamamlayan teknikler olarak işlev gördüğünü kavramak, nitel araştırmanın insan merkezli doğasını anlamada önemli köprü işlevi üstlenmektedir (Patton, 2018). Toplanan veriler, ilgili veri kaynaklarına karşılık gelen temalar veya kategoriler altında organize edilerek incelenmekte ve anlamlandırılmaya çalışılmaktadır (Creswell, 2013).

Çalışmada, temel nitel araştırma deseni tercih edilmiştir. Temel nitel araştırma, bireylerin gerçeği, sosyal dünyalarıyla etkileşim içinde nasıl inşa ettiklerine odaklanmaktadır. Bu yüzden “inşa etmek” temel araştırma deseninin merkezinde yer almaktadır. Bu araştırma desenini kullanan araştırmacılar, “insanların yaşamlarını nasıl yorumladığıyla, dünyalarını nasıl inşa ettikleri ve deneyimlerine ne anlam kattıklarıyla ilgilenir. Bütün amaç, insanların hayatlarını ve deneyimlerini nasıl kavradığını anlamaktır” (Merriam, 2018). Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, depremedelerin kısa, orta veya uzun vadeli niyetlerle gittikleri yerlerde karşılaştıkları zorlukları nasıl yorumladıklarını ve geri dönüş deneyimlerine nasıl anlamlar yüklediklerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda, veri toplama teknikleri olarak mülakatlar, gözlemler ve saha notlarından yararlanılmış; elde edilen veriler tematik analiz tekniğiyle analiz edilmiştir. Çalışmada yapılan analiz sonucunda, *mekansal aidiyet, kentsel hafıza ve entegrasyon* parametrelerinin geri dönüş kararları üzerinde etkili olduğu tespit edilmiş ve bu temalar çerçevesinde geri dönüş süreçleri detaylı bir şekilde temellendirilmiştir.

Deprem toplumsal etkilerinin hâlâ gündelik yaşamı şekillendirdiği Hatay’da yürütülen saha araştırması, iki aşamalı bir süreçten oluşmaktadır. İlk aşama, Mayıs 2023’te, Altınözü ilçesinde gerçekleştirilmiş olup, depremin neden olduğu tahribatın henüz çok yeni olduğu bu dönemde, yedi katılımcıyla çadır kentlerde görüşmeler

yapılmıştır. Araştırma dokuz gün sürmüştür; bu süre zarfında, katılımcıların hassasiyetleri dikkate alınarak görüşmelerde depremde ziyade, göç ettikleri bölgelerde karşılaştıkları zorluklar ve geri dönüş deneyimleri üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın ikinci aşaması Aralık 2023'te, Hatay'ın en fazla yıkıma uğrayan merkez ilçesi olan Antakya'da gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada, katılımcıların ikamet ettikleri Katar konteyner kenti, Bursa konteyner kenti, İSO (İstanbul Sanayi Odası) konteyner kenti ve prefabrik evde toplamda sekiz katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu süreçte, Gülderen'de bulunan konteyner kentte on bir gün kalınarak, çalışma alanına ilişkin detaylı gözlemler kaydedilmiş ve bölge sakinlerinin günlük yaşamlarına tanıklık edilmiştir. Çalışmanın yürütülmesi için Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilimsel Etik ve Değerlendirme Kurulundan 2023/052 karar sayılı etik onay alınmıştır. Çalışma öncesinde katılımcılara, çalışma hakkında sözlü bilgilendirme yapılmış ve onam formları aracılığıyla gönüllü katılımları sağlanmıştır. Saha araştırması iki aşamalı gerçekleştirilmesine rağmen katılımcılardan elde edilen bulgular, zamansal farklılığın bir değişken olarak etki etmediğini göstermiştir. Çalışmanın her iki aşamasında katılımcıların bilgi ve onayı doğrultusunda ses kayıt cihazı kullanılarak veriler toplanmıştır. Durumun hassasiyeti dikkate alınarak, katılımcıların paylaşılmasını istemediği herhangi bir bilgi çalışmada yer almamıştır. Katılımcıların kimlikleri gizli tutulmuş ve takma isimler kullanılmıştır.

Araştırmanın Katılımcı Grubu

Tablo 1

Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler

	Cinsiyet	Takma Adı	Yaş	Medeni Durum	Meslek	Gidilen İl	Kalınan Süre	Görüşmenin Yapıldığı Yer
K1	Kadın	Sara	26	Evli	Çalışmıyor	Mersin	2 ay	Altınözü (çadır)
K2	Kadın	Elif	32	Evli	Çalışmıyor	Antalya	1 ay	Altınözü (çadır)
K3	Kadın	Gülşen	34	Evli	Kuaför	Sakarya	22 gün	Altınözü (çadır)
K4	Kadın	Nergis	38	Bekar	Öğretmen	İstanbul	1,5 ay	Altınözü (çadır)
K5	Erkek	Ahmet	38	Evli	Kuaför	Trabzon	2 ay	Altınözü (çadır)
K6	Erkek	Kemal	42	Evli	Mobilyacı	Mersin	2,5 ay	Altınözü (çadır)
K7	Erkek	Ali	45	Evli	Mobilyacı	İstanbul	2 ay	Altınözü (çadır)
K8	Kadın	Zeynep	45	Evli	Çalışmıyor	Kayseri-Denizli	5 ay	Antakya (prefabrik)

K9	Kadın	Ayşe	58	Evli	Çalışmıyor	İzmir	6 ay	Antakya (Katar konteyner kent)
K10	Kadın	Fatma	36	Evli	Çalışmıyor	Karaman-İstanbul	6,5 ay	Antakya (Katar konteyner kent)
K11	Kadın	Sibel	26	Evli	Çalışmıyor	İstanbul	5,5 ay	Antakya (Katar konteyner kent)
K12	Kadın	Neval	30	Evli	Özel Güvenlik	Antalya	7 ay	Antakya (Katar konteyner kent)
K13	Kadın	Zehra	35	Evli	Özel Sektör	Ankara-Aydın	8 ay	Antakya (İSO konteyner kent)
K14	Erkek	Mustafa	57	Evli	Şoför	Ankara-Afyon	7 ay	Antakya (İSO konteyner kent)
K15	Erkek	Mehmet	45	Evli	Sağlık Çalışanı	Antalya	4 ay	Antakya (Bursa konteyner kent)

Bu çalışmada, depremi deneyimlemiş ve deprem sonrası Hatay'dan ayrılarak bir süre il dışında yaşamış, ardından tekrar Hatay'a dönen katılımcılar araştırma kapsamına alınmıştır. Deprem sonrası Hatay'dan ayrılıp daha sonra geri dönen beş erkek ve on kadından oluşan 15 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmış, katılımcı grubuna kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme, araştırma alanında kaynak kişilerden hareketle, diğer görüşülecek bireylere ulaşılması ve bu süreçte yeni katılımcılara erişim sağlandıkça örneklemin büyümesiyle oluşan bir yöntemdir (Kümbetoğlu, 2021).

Araştırmacı ile katılımcı arasında gerçekleşen mülakatlar, sohbet eşliğinde ilerlemiş olup katılımcıların ifade ettikleri önemli bir hususa dikkat çekmek gerekmektedir. Katılımcılar, kendileri gibi depremi deneyimleyen veya depremden etkilenen araştırmacılarla daha rahat bir iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, dışarıdan gelen araştırmacılara karşı açık bir tutum sergilemediklerini ve özellikle durumun hassasiyetinin göz ardı edildiği durumlarda sorulan sorulara karşı tepkili olduklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcı, “bizim acılarımız, başkalarının konuşacağı anılara dönüştü” ifadesiyle bu rahatsızlığını dile getirmiştir.⁴

4 Saha görüşmelerini gerçekleştiren araştırmacının hem bölge insanı hem de depremzede olması görüşmelerin sağlıklı, verimli ve samimi geçmesine katkı sağlamıştır.

Araştırmanın Bulguları

Deprem yalnızca fiziksel değil aynı zamanda toplumsal yapıyı da etkileyen bir yıkım yaratmıştır. Deprem sonrası işini, evini ve sosyal çevresini kaybeden bireyler, çaresizlik ve belirsizlik içinde göç ederek yeni bir hayat kurmaya çalışmıştır. Ancak alışkın oldukları sosyal düzenin değişmesi geleceğe dair algılarını şekillendirirken, yeni bir ortama uyum sağlamalarını zorlaştırmıştır. “Göç sonrası yeni bir çevreye uyum sağlamadaki zorluklar, ekonomik faaliyetlere yeterince katıl(a)mama, yalnızlık/yabancılık gibi faktörler”in (Fırat, 2022) yanı sıra aidiyet kuramama, geçmişe duyulan özlem ve eski yaşam biçimini yeniden arayış gibi problemler belirlemektedir. Bu çok boyutlu ve değişkenli olayın sosyolojik bağlamda incelenmesi, depremin toplumsal etkilerinin anlaşılması, analiz edilmesi ve mevcut problemlerin tespit edilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ancak yapılan literatür taramasında, özellikle Şubat 2023 depremleri sonrasında deprem, göç ve geri dönüş süreçlerinin incelendiği çalışmaların büyük ölçüde teorik düzeyde kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, çalışmanın saha temelli olarak planlanmasına yön veren temel nedenlerden biri olmuştur. Belirli süre bölgede kalarak insanların yaşamlarına tanıklık etmek ve deneyimlerini rahatça ifade etmelerine olanak sağlamak, araştırma sürecinin sorunsuz ilerlemesine katkı sağlamıştır. Elde edilen bulgular, katılımcıların yaşadıkları mekansal ve sosyal çevrelerine duydukları bağlılığın ve aidiyetin, göç ettikleri illerde karşılaştıkları sorunlarla birlikte geri dönüş eğilimlerini etkilediğini ortaya koymuştur. Sonuç olarak mekansal aidiyet, kentsel hafıza ve entegrasyon sorunu bulguların ana temalarını oluşturmuştur.

Mekansal Aidiyet: “Memleket Gibisi Yok”

Toplumların etkileşim ve iletişim süreçlerinde geliştirdikleri değerlerin ve normların içselleştirilmesi ile sürekliliğin sağlanması, yaşadıkları mekanlarla kurdukları bağ ve aidiyetle ilişkilidir. “Aidiyet; bir kişiye, eşyaya, coğrafyaya, ideolojiye, dine, bir gruba veya varlığına bağlanma, ilişki yumağı geliştirme durumudur” (Ayhan, 2022). Mekanlar, toplumsal yaşamda bireylerin aidiyet duygusu geliştirmesine katkı sağlayan temel unsurlardan biridir ve bu aidiyet, bireylerin kimlik oluşturma süreçlerinde kritik bir rol oynar. Bireylerin çevreleriyle kurduğu etkileşim ve bir arada yaşadığı insanlarla kurduğu dayanışma gündelik yaşamlarını ve aidiyet süreçlerini şekillendirmektedir. Mekan ve birey arasındaki ilişki, aidiyet hissinin oluşumunda karşılıklı bir süreç olarak önemli bir rol oynamaktadır. Kimlikler ile mekanlar arasındaki etkileşim, bireylerin sosyal etkileşimleri aracılığıyla aidiyet duygusunu güçlendirir ve bu sayede toplulukla olan bağlarını derinleştirir (Sargın, 2024). Ancak bir arada yaşadıkları insanlarla kurdukları ilişkiler ve uzun süreli aşinalıklar, içselleştirdikleri fakat farkında olmadıkları aidiyetler yaratır. Gündelik toplumsal yaşamın sıradan akışında

algılanmayan bu aidiyet biçimleri, toplumsal kriz dönemlerinde çarpıcı bir biçimde hissedilir hale gelmektedir. Aniden değişen çevresel koşullar ve sekteye uğrayan gündelik sosyal ilişkiler, aidiyet duygusunun ve düşünsel sorgulamaların önünü açmaktadır. Yaşadıkları şehirde karşılaştıkları yıkım, birlikte yaşadıkları insanların kaybına şahit olmak, sosyal hayatın durduğu bir şehirden farklı şehirlere göç etme tecrübesi, hayatlarını anlamlandırma biçimlerini ve sorgulamalarını şekillendirmeye başlamıştır. Bu noktada katılımcılar yaşadıkları şehirle ve mekanla kurduğu ilişkiyi veya göç ettiği yerde hissettiği aidiyet duygusunu şu sözlerle ifade etmişlerdir:

“Çok kötüydü. Çok kötüden kastettiğim, yani çok zordu. Çıkıp gökyüzüne baktığımda, burası bana ait değil diyordum. Burası bizim şehrimiz değil diyordum. Bizim eski (yıkılan) evimizin manzarasında, karşıda askeriye'nin ışıkları olurdu. Gittiğim yerde balkona çıktığımda, gözüm hep o manzarayı aradı. Sonra kendime dedim ki, ben orayı görmek istiyorum. Evimin manzarasını görmek istiyorum” (K8, Zeynep, 45, Çalışmıyor).

“Yerleştiğim eve çok yabancıklık çektim. Memleket çok başka. Buradaki sıcaklığı orada bulamadım. Ev bile bana yabancı geldi; yabancıklık hissettirdi ve o ev bana güven vermedi. Hatta Antakya'daki evler gibi değil diyordum. O kadar burayı benimsemişim ki, şehrimi her zaman seviyordum. Şehrime çok bağlıyım, sevdiğilerim burada, kendi memleketim. Geldikten sonra otobüsten indim, nefes aldım ya, kokusu bile bambaşka geldi bana” (K13, Zehra, 35, Özel Sektör).

“Geleceğimiz, umutlarımız, hayallerimiz ve hatıralarımız hepsi evimizle birlikte yok oldu. Her noktasında hatıralarımız vardı. İstanbul'da, yeni bir evde rahat edemedim; birkaç kıyafetten başka, evdeki hiçbir şey bana ait değildi. Duvarlar üstüme geliyordu. Yakınlarının ve arkadaşlarının olmadığı bir evde ne kadar rahat edebilirsin ki? Ben de dönme kararı aldım” (K4, Nergis, 38, Öğretmen).

Yeni bir mekana yerleşme süreci, yalnızca maddi zorluklar açısından değil, aynı zamanda bireylerin aidiyet duygularını (manevi açıdan) yeniden inşa etme bağlamında da önemlidir. Yeni yerleştikleri mekanlara alışamayan katılımcılar, Hatay'daki evlerine besledikleri aidiyet duygusunu güçlü bir şekilde hissetmişlerdir. Sayar'a (2022) göre, insanlar kendilerini biçimlendiren yerlere karşı güçlü bir bağ kurarlar; bu anlam yüklenen yerler, insanlarda “sükunet ve aidiyet” duygularını uyandırır. Bir mekanı benimseme ve o mekana ait olma hissi, yalnızca fiziksel yerleşimle sınırlı olmayıp sosyal çevre ile kurulan ilişkiler, bulundukları bölgeyle etkileşimler ve bu etkileşimlerin zamanla yerleşik bir yapı kazanmasıyla da yakından ilişkilidir. Bu açıdan, gittikleri yerde akrabalarından, yakınlarından, dostlarından uzakta ev kurmaya çalışanlar, evi sadece barınma ihtiyacını karşılayan bir mekan olarak görmemiş, aynı zamanda manevi bir arayış içinde olmuşlardır. Halbwachs'a göre sokaklar, evler ve insanlar arasındaki ilişkiler geçici olsaydı, insanlar “semtlerini, evlerini, kentlerini yıkabilir aynı yerde farklı bir planla yeni yerleşim yerleri inşa edebilirlerdi”. Ancak fiziksel bir yıkım mümkün olsa da insanlar ile taşlar arasındaki ilişkiyi değiştirmek kolay

değildir. Çünkü uzun süre aynı yerde yaşayan insanlar, sadece hareketlerini değil, düşüncelerini de o çevreye göre biçimlendirirler. Bu yüzden kendileri için sokağın köşesindeki duvarlarını, ibadethane yakınındaki yerlerini kaybetmek, geleneğin desteğini ve yegane varlık nedenlerini kaybetmekle eş değerdir (Halbwachs, 2023).

“Memleketi bırakıp gitmek hiç kolay olmadı. İnsanın memleketi gibisi yok. Çok zoruma gitti; çok ağladım. Evi bırakıp gitmek o kadar zor oldu ki, ağır hasarlı bile olsa, şimdi ondan geriye sadece toprak kaldı. Toprağını bile görsem, toprağına kurban olurum diyorum. Evin çok başka bir anlamı var. Hayatlarımız onun içinde geçti; her şeyimiz onunla gitti. Keşke ona dair bir kaşık bile kalsaydı. Orada kendimi zindandaymışım gibi hissettim; ev üstüme geliyordu. Dayanamadık, olmadı” (K9, Ayşe, 58, Çalışmıyor).

“Memleketime geldim, ilk ağzımdan çıkan cümle, memleketimin yıkık hali bile başka şehirlerden daha güzel. Şu an hiçbir yerimiz yok, çarşımız yok, pazarımız yok ama benim memleketim ama benim komşum. Şu incecik halının üstünde oturuyorum; ya olsun, ama burada olayım. Memleket çok farklı” (K14, Mustafa, 57, Şöför).

“Ben keyfimden çıkmadım dışarı. Şimdi çıkıp komşumla dışarıda bir kahve içeyim, bu bana dünyanın en güzel şeyi. Burada kendimi ait hissettiğim kadar, hiçbir yerde ait hissetmedim. Evimi çok severdim. Evimi temizlemeyi çok severdim. Evimden hiç sıkılmazdım. Perdemi yıkardım, camlarımı silerdim, mutfağına silerdim. O kadar çok severdim ki evimi. Rabbim elimden alacakmış, gözümde kalacakmış evim. Ama yine de kendi evimden çok, babamın evinin yıkılmasına üzüldüm. Evle birlikte çocukluğumuz da gitti. Babamdan kalan tek fotoğraflarımız vardı, onları bile çıkaramadık. Babam depremde önce ölmüştü ama en azından biz o eve gittiğimizde, sanki babamızı orada gibi hissediyorduk. O ev yıkılınca, sanki artık hiçbir yerde babamızı bulamayacakmışız gibi. Bulamayacağız da” (K10, Fatma, 36, Çalışmıyor).

Katılımcılardan Ayşe ve Fatma, mekanda bulunan nesneleri yalnızca fiziksel objeler olarak değil, aynı zamanda geçmişe dair hatıraları canlı tutan ve manevi anlam yüklenen unsurlar olarak değerlendirmişlerdir. Bu durum, mekansal aidiyetin gelişiminde önemli bir role sahip olan kişisel tarihin ve anıların önemine dikkat çekmektedir. *Yıkılan evin yerinde bulunan toprağı görmek, yıkılmış memleketin dahi güzel olması, babanın hatırasını canlı tutan ev* aidiyeti besleyen unsurların nesnelerden ibaret olmadığı göstermektedir. Nesneler, bireylerin geçmişle kurduğu duygusal bağın yansıdığı bir fenomen olarak, içinde tarihsel hikayenin, yaşanmışlıkların ve hatıraların biriktiği bir yapıdır. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında, toprak, memleket ve ev gibi mekansal göstergeler deprem ve sonrasındaki göç sürecinin ortaya çıkardığı ve aidiyet duygusunun yöneldiği en temel dinamiklerdir. Dolayısıyla mekansal aidiyet, depremzedelerin göç ettikleri şehirlerden -kısa sürede- geri dönüş isteğini besleyen en önemli duygusal motivasyondur.

Kentsel Hafıza: “İnsan Evi Yıkılınca Değil, Memleketi Yıkılınca Evsiz Kalıyor”

Kentsel hafıza, geçmişten bugüne bir şehrin taşıdığı kültürel değerleri, toplumsal ilişkileri ve mekansal dinamikleri içeren bir kavramsallaştırmadır. Kentsel hafızanın şekillenmesinde ve güçlenmesinde en temel unsur ise kültürel mirasın zenginliğidir.

Gündelik yaşamda meydana gelen olaylar, anılar ve deneyimler bireylerin ve toplulukların kente olan bağlılıklarına yön vermekte ve kent hafızasını şekillendirmektedir. Bu yüzden kentsel hafıza, yalnızca geçmiş yaşantıları değil, aynı zamanda bugüne ve geleceğe dönük yaşamın sürdürülebilirliğini içerir. Sürdürülebilir bir kent hafızası için mekanların varlığı ve devamlılığı ise kritik bir öneme sahiptir. Kentsel hafıza, gündelik yaşamda somut bir karşılık bulduğunda sürekliliğini korur ve kentselliğin temelini oluşturan bütünlüğü inşa eder. Özellikle tarihsel özellikteki kamusal alanlar, kolektif kentsel hafızanın yoğunlaştığı mekanlar olarak öne çıkmaktadır (Basa, 2015). “Kentlerde evler, sokaklar ve caddeler, pazar yerleri, stadyumlar, mabetler, meydanlar, alışveriş merkezleri, okullar, parklar, kahvehaneler toplumsal ilişki ve etkileşimlerin yaşandığı, şekillendiği toplumsal mekanlar birer sosyomekansal alt sistem olarak işlev görmekle” (Karataş & Koyuncu, 2024) birlikte kentsel hafızanın dinamiklerini oluştururlar. Kentsel hafıza bu yönüyle somutlaştığı mekanlarda toplumsal olanın sürdürülebilirliğine katkı sağlayarak, yeniden üretim aracı olarak işlev görmektedir. Ancak deprem gibi doğal afetlerin kentsel hafızayı şekillendiren/oluşturan mekanlara zarar vermesi, şehirlerin tarihini ve kültürel mirasını tehdit eden bir sorundur. Çünkü kentin gündelik yaşamında sembolik olarak yer alan bu mekanların yokluğu (veya zarar görmesi) kentlinin kolektif hafızasını ya da kimlik referanslarını olumsuz yönde etkilemektedir. Deprem sonrası Hatay’dan ayrılan katılımcıların, göç ettikleri yerlerde, doğup büyüdükları şehirde kazandıkları alışkanlıklarına, kimliklerine ve hafızalarında yer edinmiş eski (alışılgağelmış) düzenlerine dair şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“İnsan alışkanlıklarından vazgeçmiyor. Şehrin her detayını bilmek, her sokağını tanımak bambaşka bir şey. Başka şehirde yabancılık çektik. Şehrin kendisi, sokakları, insanları bize yabancıydı. Kendi memleketinde konuşuyorsun ama başka memlekette dilsizsin. Konuşma önceliği memleket sahiplerininmiş gibi hissediyordum” (K15, Mehmet, 45, Sağlık Çalışanı).

“Şöyle düşünün, bir eviniz vardı sonra hiç bilmediğiniz başka bir eve geçiyorsunuz. Evden kastettiğim şey şehir. Kendi şehrimi rahatça kullanabilirken orada rahat edemiyordum. Biz burada şehrimizin her yerini karış karış biliyorduk. Orada bir yerden başka bir yere gitmek için navigasyonu açıyorduk. Mekanlarımız, gezdiğimiz sokaklarımız hep gözümün önündeydi. İnsanın memleketi yıkıldığı zaman evsiz kalıyor, evi yıkıldığı zaman değil” (K8, Zeynep, 45, Çalışmıyor).

Katılımcıların, gittikleri illerin kendi anlam dünyalarında bir karşılık bulmadığı yönündeki ifadeleri, kentsel hafızaya vurgu yapmaktadır. Mehmet ve Zeynep'in şehirle ilgili ifadeleri, bir kentin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyokültürel ve duygusal bir mekan olarak uzun süreli deneyimlerle nasıl içselleştirildiğine dair önemli bir perspektif sunmaktadır. Evin yıkılması sadece bir barınağın kaybedilmesi gibi düşünülebilirken, bir memleketin yıkılması depremzedelerin sığındığı ve kendisi olarak kabul ettiği bütün bir hafızanın yok olması demektir. Kentin sokakları ve detayları, bireylerin gündelik hayat pratikleri aracılığıyla hafızada yer eder ve bu deneyimler, kentin kültürel ve kimliksel yapısının bir parçası haline gelir. Şehitoğlu'na (2022) göre, "mekanlar, yalnızca fiziksel varlıklarıyla değil, pratikler aracılığıyla da hafızada yer edinirler." Mehmet'in ifadesinde dikkat çeken bir diğer unsur ise mekan olarak bir kentin bireye konuşma önceliği hakkı tanınmasıdır. Ayhan'a (2022) göre "kişi mekana ait ne varsa onunla çevrilmiştir. Mekanın kaybı kişiye dair özelliklerin kaybına neden olabilir." Bu bağlamda, katılımcı, şehrin kaybını aynı zamanda bir nitelik kaybı (hafıza, dil, kimlik) olarak değerlendirmiştir:

"Ben memleketime sahip çıkmayacağım da kim sahip çıkacak. Kendi memleketim, kendi insanlarım, kendi evim. Gerçekten dışarıda olmuyor. Ben burada doğdum, burada büyüdüm, buranın havasını, suyunu tattım. Ben burayı tanıyorum. Neyin nerede olduğunu biliyorum. Kaybolmuş gibiydik orada. Gözüm hep burayı aradı. Çarşısında yürürken bile buranın çarşısı canlanıyordu gözümde. Habib-i Neccar Camimiz, Saray Caddemiz, Eski Antakya sokaklarımız. Gözlerim hep buraları aradığı için burayı görüyordum" (K11, Sibel, 26, Çalışmıyor).

Sibel'in ifadesi, kentsel hafızanın bireysel deneyimler ve mekanlarla kurulan duygusal bağlar üzerinden şekillendiğini göstermektedir. Memleketiyle kurduğu bağ, geçmişe dayalı hatıralarına ve kişisel deneyimlerine dayanmaktadır. Bahsettiği kamusal mekanlar ise (Habib-i Neccar Cami, Saray Caddesi, Eski Antakya sokakları), kentsel hafızanın hem fiziksel hem sembolik hem de toplumsal yansımalarıdır. Bu mekanlar, Hatay kent kimliğinin ve mekansal hafızasının en temel unsurlarını oluşturur. Sibel'in geri dönüşünü etkileyen bir başka neden ise memleketi için duyduğu sahiplik ve sorumluluk hissidir. Basa (2015) bunu, kentsel hafızayı korumak için önemli bir koşul ve kent sakinlerinde kente ait olanı sahiplenme içgüdüsünün oluşması olarak ifade etmiştir.

Entegrasyon Sorunu: Sosyokültürel Zorluklar

Zorunlu göç, çok boyutlu etkileriyle birlikte yeni toplumsal sorunların ortaya çıkmasına yol açabilen karmaşık bir olgudur. Göç eden bireyler, yeni yerleşim yerlerine ve yeni sosyal ortamlara dahil oldukça, gittikleri bölgenin sosyal, kültürel ve mekansal özelliklerine uyum sağlamakta zorluk yaşayabilirler. Ani değişim koşulları altında

uyum sorunları daha da belirgin hale gelmekte ve bu durum, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Entegrasyon, göçmenler ile ev sahibi toplumun karşılıklı etkileşimleri sonucunda yeni koşullara uyum sağlamalarını içeren, çift yönlü ve dinamik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Martikainen, 2010). Bu açıdan entegrasyon, her iki toplumsal grubun da sosyokültürel, ekonomik ve politik düzeylerde etkilendiği çok katmanlı bir süreç olarak kabul edilmektedir. Bu süreçte, göçmenlerin yeni topluma adapte olma çabaları kadar, ev sahibi toplumun da göçmenleri kabul edecek bir etkileşimi kuruyor olması önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcıların, entegrasyon deneyimlerine ilişkin değerlendirmeleri karşılaşılan zorlukların farklı düzlemlerde olduğunu göstermektedir:

“Uyum sağlayamadık, sevemedik. İnsan illaki toprağını istiyor. Burada yola çıktığında illaki bir tanıdıkla karşılaşıyorsun; orada herkes yabancı. Mesela orada Kurban Bayramı’nı geçirdik, bir kişiyi bile görmedik bayramlaşacak. Bizim burası öyle değil, insanlar birbirinin yanına gider, köylere gidilir, eş, dost, akraba ziyaret edilir, mezarlara gidilir. Orada böyle bir şey olduğunu görmedik. Karşı komşunun kocası öldü; kadın yasını tek başına yaşadı, yanına kimse gelmedi. Bizim Antakya’nın insanları hiç öyle değil. Bizde cenaze oldu mu, çadır kurulur, akrabalar gelir, komşular cenaze evine yemek getirir, yemekler yapılır, başsağına gelinir. Yani bizde bağlilik var. Oturup bunları düşünmekten, pence-re-den dışarı bakmaktan boğulacaktım. Orada üç odalı bir evde rahat edemedik; burada bir odalı konteynerde rahatız. İlk döndüğümde bizimkilere ‘Ah, işte cennete geldim,’ dedim. Oturacak bir sandalyen olsun, ama memleketin olsun” (K9, Ayşe, 58, Çalışmıyor).

“Hatay çok farklı bir memleket. Hatay’ın insanları çok sıcakkanlı. Ya da herhalde doğup büyüdüğümüz topraklar olduğu için bize öyle geliyor. Batıya doğru gittikçe insanlar daha soğuk ve bireysel takılıyorlar; yani kimsenin kimseyle ilgilenmediği, dertleriyle dertlenmediği bir ortam var. Buraya geldikten sonra esnaftan kimi gördüysem sarıldım. Orada mutlu olamadık, en iyisi Hatay’a dönelim dedik” (K14, Mustafa, 57, Şoför).

“Asla komşuluk ilişkileri yok. Kimse kimseyi tanımıyor, insanlar birbirleriyle hiçbir şekilde muhatap olmuyor. Oysa Hatay’ın insanı hem cana çok yakın hem de misafirperverdir. Dışarıda, tanımadığın biriyle bile konuşsan, bir yerden bir bağlantı çıkıyor. Bu tanışıklık hali insana iyi geliyor. Hatta yemeklerimiz bile farklı. Biz Hatay’ın insanı, baharatı çok severiz ama oradaki insanlar böyle değil; yemek tarzları çok farklı. En başta yemek kültürümüz çatışıyordu. Mesela biz kısırı yoğurarak yaparız, onlar asla böyle yapmazlar. Biz içli köfteyi kızartırız, onlar haşıyorlar” (K11, Sibel, 26, Çalışmıyor).

“Yavaş yavaş oraya alışmaya çalıştık ama alışamadık. Bizim kültürümüzle orası uyuşmadı; yemek kültürü ve insan ilişkileri açısından sıkıntılar yaşadık. Sonunda köye döndük. Memleketten giden herkes dönmek zorunda kaldı. Memleketten dışarıda yaşamak gerçekten çok zor” (K5, Ahmet, 38, Kuaför).

Bu ifadeler entegrasyon sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmemesinde temel nedenin, sosyokültürel uyumsuzluk olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, memleketleri ve göç ettikleri yerler arasındaki farkları karşılaştırdıklarında, dayanışma

eksikliğinin ve yeni bir çevrede kendilerini yabancı hissetmelerinin, uyum sürecini zorlaştırdığını vurgulamaktadır. Sosyal etkileşimler, komşuluk ilişkileri ve yemek kültürü gibi günlük yaşamı etkileyen birçok unsur, depremzedelerin gittikleri yere entegrasyon süreçlerini etkileyen kritik faktörlerdir. Sargın'a göre (2024) insanlar, sosyal ve kültürel açıdan benzer gruplarla bir araya gelmeye eğilimlidir. Bu gruplarda ortak ritüellerin ve simgelerin topluca uygulanması, kültürel pratiklerin devamlılığını sağlar ve sosyal etkileşimleri destekler. Benzer kültüre sahip bireyler, bu ritüelleri daha keyifli hale getirerek ortak mekanlarda sergileyebilirler. Bu açıdan, entegrasyon sürecinde diğer bir kritik unsur, ortak paylaşımlar ve deneyimlerin varlığıdır. Ayşe'nin (K9, 58, Çalışmıyor) gündelik yaşamı şekillendiren norm ve değerlere ilişkin olarak, "mesela orada Kurban Bayramı'nı geçirdik, bir kişiyi bile görmedik bayramlaşacak. Bizim burası öyle değil, insanlar birbirinin yanına gider, köylere gidilir, eş, dost, akraba ziyaret edilir, mezarlara gidilir" ifadesi bu ortak paylaşımın ve deneyimlerin somut bir yansımasıdır. Katılımcılara göre, entegrasyonun başarısız olmasının bir başka nedeni de ev sahibi toplumun sosyal ilişkilerde açık ve kapsayıcı olmamasından kaynaklanmıştır. Bazı katılımcılar, özellikle sosyal ilişkilerde yaşadıkları zorlukları şu sözlerle ifade etmişlerdir:

"Kendi içlerine almıyorlardı. Mesela ben burada komşumu tanımıyor olsam bile, başına bir şey geldiğini duysam, koşarak komşumun yanına giderim. Ama orada öyle bir şey yoktu. Özellikle, bize acıyarak bakmaları hiç hoşuma gitmemişti. 'Aaa, depremzede' diyerek bize bakıyorlardı. Burada, en azından acı bile olsa, ortak bir paylaşım söz konusu. Biz de dönme kararı aldık" (K13, Zehra, 35, Özel Sektör).

"Yaşanacak gibi değildi. Hiç kimse birbiriyle muhatap olmuyordu. Burada çok farklı; herkesin bir yaşanmış acısı var, herkesin bir derdi var. Herkesin acısı olduğu için buradaki insanlar birbirini daha fazla anlıyor. Orada kimse seni anlamıyor. Kendimi mülteci gibi hissettim. İnsanlar çok farklı bakıyorlardı. Acıyı çeken bilir" (K7, Ali, 45, Mobilyacı).

Zehra ve Ali, deprem sonrası yerleştikleri çevrede kendilerini dışlanmış ve yabancı hissettiklerini belirtmişlerdir. Her iki birey de yerleştikleri şehirlerde empati eksikliğiyle karşılaştıklarını dile getirmişlerdir. Zehra, komşuluk ilişkilerinin zayıflığına ve insanların kendilerine acıma hissiyle yaklaştığına vurgu yaparken, Ali kendini bir mülteci gibi hissettiğini ve acılarının toplum tarafından paylaşılmadığını ifade etmiştir. Bu durum, entegrasyon sürecinin sosyal dışlanma ve empati yoksunluğuyla da ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Entegrasyon sürecinde yaşanan bu gibi olumsuzluklar, bireylerin yeni bir topluma uyum sağlama çabalarını sekteye uğratmakta ve geri dönüş kararlarını tetikleyen temel bir etken olarak öne çıkmaktadır. Uluslararası Göç Örgütü (IOM, 2024) entegrasyonun başarısı için ev sahibi toplum ile göçmenler arasında karşılıklı uyumun, ortak değerler temelinde inşa edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç

Meydana geldiği bölgede yıkıcı etkileriyle toplumsal yaşamın sekteye uğramasına neden olan Şubat 2023 depremleri, zorunlu ve kitlesel göçleri önemli ölçüde tetiklemiştir. Daha güvenli bölgelere yönelen göç hareketleri, sosyal düzenin bozulmasının yanı sıra yeni çevreye uyum sorunları, ekonomik zorluklar, yalnızlık ve aidiyet kuramama gibi çeşitli problemleri beraberinde getirmiştir. Depremin en fazla zarar verdiği illerden biri olan Hatay'da gerçekleştirilen bu araştırma, depremin sonuçlarını göç ve deprem ilişkisi çerçevesinde irdelenmiştir. Bölgede yoğun tahribat yaşanmasına karşın, toparlanma süreci başlamadan önce geri dönüşlerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesi, bu çalışmanın yapılmasındaki temel faktör olmuştur. Nitekim görüşme yapılan tüm katılımcıların, Hatay'daki evlerinin yıkılmasından dolayı, geri döndüklerinde çadır, konteyner kent, prefabrik ev gibi geçici barınma alanlarında hayatlarına devam ettikleri görülmüştür. Ancak geri dönüş sonrası yaşam koşulları herkes için aynı ölçüde değildir. Görüşmeler sonucunda, meslek sahibi erkek katılımcıların geri dönüş sonrası işlerine dönebildikleri, ancak kadın katılımcıların çalışma hayatına geri döneemedikleri bilgisi alınmıştır.

Geri dönüş süreçlerinde *mekansal aidiyet* öne çıkan temalardan biri olmuştur. Bulgularda dikkat çeken çıktılardan biri, kadın katılımcıların ev aidiyetine yönelik sıkça yaptıkları vurgulardır. Gittikleri evlere ilişkin olarak “ev bana yabancılik hissettirdi, güven vermedi”, “birkaç kıyafetten başka, evdeki hiçbir şey bana ait değildi”, “orada kendimi zindandaymışım gibi hissettim; ev üstüme geliyordu” gibi ifadeler, kadın katılımcılarda mekansal aidiyetin, özellikle ev özelinde şekillendiğini ortaya koymuştur. Yani mekansal aidiyet, bireyin mekanı, kimliğinin bir parçası olarak görmesiyle belirmektedir (Ayhan, 2021). Bu çerçevede, mekanda; hissedilen güven, sosyal ve fiziksel ortam, çevrede yer alan eşya ve nesnelerin geçmişin izlerini taşıması ve duygusal durumları ile gündelik deneyimlerin etkileşimi, aidiyet duygusunun oluşumunda belirleyici unsurlar olarak öne çıkmıştır.

Depremin akabinde farklı illere göç eden katılımcıların geri dönüş kararları üzerinde etkili olan bir diğer faktör ise *kentsel hafıza*dır. Kentler, sosyokültürel ve tarihi mekanların varlığıyla, kent hafızasının sürekliliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcıların, “şehrin her detayını bilmek, her sokağını tanımak bambaşka bir şey”, “biz burada şehrimizin her detayını karış karış biliyorduk”, “Habib-i Neccar Camimiz, Saray Caddemiz, Eski Antakya sokaklarımız. Gözlerim hep buraları aradığı için burayı görüyordum” ifadeleri, mekan ve insan etkileşimlerinin gündelik yaşamı kuşatan niteliğini göstermektedir. Katılımcılar, Hatay'daki bu tür mekanları, kenti tanıma, anlama ve kendilerini ifade etme imkanı sunan önemli alanlar olarak görmüşlerdir. Bu açıdan, mekanların yeniden inşası, hafızanın devamlılığını sağlayarak, depremin etkilediği kent kimliğinin korunmasına katkı sağlayacaktır.

Bulgulardan elde edilen son tema, gidilen illerde yaşanan *entegrasyon sorunu*dur. Entegrasyon sorunu, bireylerin ayrıldıkları bölgelere yönelik güçlü duygusal bağlarının yanı sıra, gidilen illerde karşılaşılan sosyokültürel ve ekonomik sorunlardan kaynaklanabilmektedir. Katılımcılarda entegrasyon sorunu farklı boyutlarda ortaya çıkmıştır. Bazı katılımcılar, memleketlerine yönelik toprak bağlılığı, tanışıklık ilişkileri, ortak duygusal ve sosyal paylaşımları vurgularken bazıları göç ettikleri illerde karşılaştıkları kültürel uyumsuzluk, dışlanma, sosyal ilişkiler kuramama ve anlaşılma düşüncesi gibi algı ve deneyimlere dikkat çekmişlerdir. Kimi katılımcılarda ise bu parametreler ortak bir zeminde buluşmuştur. Bu faktörler, katılımcıların geri dönüş sürecine yön veren temel dinamikler arasında yer almıştır.

Sonuç olarak depremzede katılımcılar, memleketlerine ilişkin sahip oldukları aidiyet duygusu, birlikte yaşadıkları insanlarla paylaştıkları kolektif hafıza ve gündelik yaşamlarını şekillendiren sosyokültürel dinamikler ile geri dönüş iradelerini güçlü tutmuş ve kısa sürede uygulamışlardır. Özellikle barınma sorunları ve ekonomik imkanlar yeterince çözüme kavuşturulmamış olsa bile, -sahip oldukları ortak acıyla- güçlü bir dayanışma ruhu ortaya koymuş ve yoksunluk hallerinde dahi huzurlu olduklarını ifade etmişlerdir. Yapılan saha araştırmasının her iki aşamasında da katılımcıların gittikleri illerde, önceki yaşamlarına duydukları özlemin, aidiyetin güçlü olduğu ve entegrasyon süreçlerinde zorluklar yaşadıkları tespit edilmiştir. Bulgulardan da anlaşıldığı üzere, sosyal ilişkilerin zayıf olması, kültürel farklılıkların baskınlığı ve yerel bağlılığın güçlü olması, bireylerin kendilerini yeni bir topluma entegre etmelerini engellemiştir. Özellikle depremin barınma ve ekonomik geçim imkanları gibi en temel ihtiyaçlar üzerindeki yıkıcı etkisi göçü zorunlu kılmıştır. Fakat sürecin ani ve plansız gerçekleşmesi entegrasyon sürecini daha da çözülemez hale getirmiştir.

Türkiye, tarihsel süreçte depremlerin yıkıcı etkilerini deneyimlemiş ve afetler sonrasında kitlesel göçlerin ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik alanlarda ciddi sorunlara neden olduğunu gözlemlemiştir. Ancak, literatür taramaları göstermektedir ki afet sosyolojisi bağlamında bu konulara yönelik saha temelli araştırmalar oldukça sınırlıdır. Mevcut çalışmaların büyük bir kısmı teorik düzeyde kalmakta ve katılımcıların yer aldığı araştırmalara nadiren rastlanmaktadır. Krizlerin yönetilebilir ve kontrol edilebilir hale gelmesi için bu tür araştırmaların artırılması önemlidir. Bu doğrultuda, afet öncesi ve sonrası süreçlere yönelik çalışmaların teorik öngörülerin ötesine geçmesi, afet bölgeleriyle ilgili stratejilerin sosyokültürel dinamikler dikkate alınarak planlanması, yaşanan ve yaşanabilecek sorunların çözümüne yönelik etkili politikalar geliştirilmesi açısından öncelikli bir ihtiyaçtır.

Return Motivations of Earthquake Survivors Who Migrated from Hatay After the February 2023 Earthquakes

İbrahim Nacak*
Emel Kuday

Disasters have displaced millions of people worldwide, with forced migration typically occurring as a result of sudden events, whether from natural events such as floods, earthquakes, tsunamis or from man-made disasters such as terrorism and war. These migrations usually lead to large-scale destruction and devastation. Forced mass migrations after such disasters can cause unpredictable crises that are difficult to manage. Natural disasters, especially earthquakes, occur suddenly, disrupting social order and forcing people to migrate en masse. Post-earthquake migrations affect the order of the cities to which people migrate, thereby creating difficulties with maintaining daily life and resulting in sociocultural dissolution.

Türkiye is one of the countries that have experienced the devastating effects of earthquakes throughout their history and witnessed large-scale migrations following earthquakes. One of the most prominent examples of this are the earthquakes that occurred in February 2023, two on February 6, 2023 in Kahramanmaraş (Pazarcık-Elbistan) and another on February 20, 2023 in Hatay. These affected 14 million people, killing 53,537, injuring 107,204, and displacing millions. The February 6

* Corresponding Author

@ Assoc. Prof., Selçuk University, ibrahimnacak557@gmail.com
Master's Student, Selçuk University, emel.kuday1@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-4836-3981
https://orcid.org/0009-0004-8252-9385

DOI: 10.12658/M0768
insan & toplum, 2025; 15(3): 10-39.
insanvetoplum.org

Received: 13.12.2024
Revised: 27.01.2025
Accepted: 24.03.2025
Online First: 25.04.2025

earthquakes were some of the largest regional earthquakes in history, with the United Nations estimating that 1.5 million people were left homeless. In the aftermath of the disaster, millions of people were forced to migrate in and out of the city. Reasons such as unfavorable weather conditions in the earthquake zone, problems accessing basic needs, the risk of epidemics, and recurring aftershocks forced people to migrate to different regions. Although no official figures are found regarding the trends and distributions of these migrations, various regions of Türkiye experienced intense migration, whether areas relatively less affected or areas unaffected by the earthquakes. In particular, provinces such as Mersin and Antalya, which are close to earthquake zones, as well as large provincial cities such as Istanbul, Ankara, Konya, and Kayseri, received intensive migration. The destruction of public buildings in the affected provinces, such as hospitals, town hall, and schools, as well as severe weather conditions, damaged transportation routes, and loss of life led to this being described as the disaster of the century.

As one of the provinces most affected by these earthquakes, Hatay saw 23,000 people lose their lives and 254,000 houses and 55,000 businesses destroyed. According to data from the Turkish Statistical Institute (TurkStat, 2024), 164,247 people migrated from Hatay after the earthquakes. Hatay is known for its ethnic diversity and cultural richness, and the mass migration from there to other provinces has raised concerns about disrupting the region's sociocultural wealth and creating labor shortages in the agriculture and economic sectors, thus prompting calls for the migrants to return. In addition to Hatay's residential and commercial areas, its infrastructure, transportation routes, agricultural areas, communication networks, and cultural and historical areas were significantly damaged as a result of the earthquakes' severity and impact. In the earthquake regions where traces of the damage the earthquakes caused are still present, observing the areas, identifying social problems, and developing solution strategies have great importance in terms of preventing the possibility of social, psychological, political, and/or economic dissolution. In line with this, the study focuses on the population movements in Hatay after the earthquake. The aim of this study is to reveal how earthquake survivors interpret the difficulties they face in the regions to which they have travelled; what their short-, medium-, and long-term intentions are; and what meanings they attribute to their return experiences. For this purpose, the study utilizes interviews, field notes, and field observations as data collection techniques, as well as the basic qualitative research method and thematic analysis technique to interpret the obtained data. In-depth interviews were conducted with 15 participants who'd left Hatay after the earthquake and then returned later. The interviews were conducted in tents, container cities, and prefabricated houses in the Antakya and Altınözü districts of

Hatay, whichever the participants' preferred. The field research benefitted from a voice recorder in line with the participants' informed consent. Upon considering the sensitive situations resulting from the very recent nature of the earthquake, the study has not included any information the participants did not want to be shared. The participants' identities have been kept confidential, with pseudonyms being used upon their request.

The study concluded sociocultural factors to have played a dominant role in migrants returning to Hatay. The study determined that spatial belonging and urban memory had an important effect on the migrants' decision to return and that they had experienced problems integrating into the cities to which they'd migrated. When addressing forced mass migrations, these can often be accompanied by such individual or social issues as adaptation problems, economic difficulties, loneliness, exclusion, inability to feel a sense of belonging, and alienation. In fact, similar problems emerged in the sudden, unplanned migrations examined in this study. The participants had tried to set up homes in the regions to which they'd gone, regions that were far away from the friends, relatives, and social order to which they had been accustomed; they not only viewed home as a place that corresponded to their need for shelter but also embarked on a spiritual search. Having their daily social relations disrupted by the change in environmental conditions led to a sense of belonging and intellectual questioning. Emphasizing how locales have more than just a material function, the participants revealed that they felt strongly loyal to Hatay and that social and cultural differences in the regions to which they'd migrated had forced them to return. In line with this, basic dynamics such as a sense of loneliness and the inability to develop a sense of belonging to the regions to which they'd migrated, together with basic elements related to their hometowns that constitute their spatial identities (e.g., the historical regions of the city, common emotional ties, social and physical environment, attachment to the land, and food culture) are some of the reasons that shaped the participants' return. This suggests that the reasons why those who'd migrated returned are directly related to their emotional and cultural attachment to their sense of cultural belonging.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç sosyolojisi*. Nobel Yayınları.
- AFAD. (2018). Türkiye'de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri. Ankara.
- Alkın, R. C. (2020). Dünyada ve Türkiye'de afet sosyolojisi: Afetlerin sosyolojideki yerine ilişkin bir literatür taraması. İ. Can (Ed.). *Afet sosyolojisi* içinde (s. 63-88). Çizgi Kitabevi.
- Apap, J. & Harju, S. J. (2023). The concept of 'climate refugee' toward a possible definition. *European Parliament*, 1-12.
- Arık, F. (2023). Afet dönemlerinde kolektif bellek ve mekan üretimi: 6 Şubat depremlerinin ardından Antakya. V. Eren (Ed.). *Hatay'da Afet Deneyimi* içinde (s. 3-19). Nobel Yayınları.
- Arıkan, Ö. F. (2022). Antik kaynaklar çerçevesinde MS. 115 Antiokheia depremi. H. Korunur (Ed.). *Antakya (Hatay) tarihinden kesitler* içinde (s. 39-66). Hiper Yayın.
- Ayhan, D. (2021). Mekânsal aidiyet oluşturma niteliği. [Yayımlanmış Doktora tezi Selçuk Üniversitesi]. Konya.
- Ayhan, D. (2022). *Mekânsal aidiyet mekân sosyolojisine yeni bir bakış*. Çizgi Kitabevi.
- Aykut, G. (2023). Deprem ve toplum psikolojisi. F. Çakı & K. Canatan (Ed.). *Deprem ve toplum* içinde (s. 77-93). Çizgi Kitabevi.
- Basa, İ. (2015). Kentsel hafızanın sürdürülebilirliği: Bir mimar stüdyosu deneyimi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(15), 27-42.
- Beyen, K., Erdik, M., Manazoglu, C. & Ekmekçioğlu, Z. (2003). *Antakya'nın Geçmişten Günümüze Sismik Aktivitesi ve Yapılması Gerekenlerin Bir Uluslararası Konferansın Işığında Değerlendirilmesi*. Türkiye Mühendislik Haberleri Sayısı, (423), 51-53.
- Can, İ. (2020). *Afet sosyolojisi*. Çizgi Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (Cilt 3. Baskı). M. Bütün & S. B. Demir, (Çev.) Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Çakı, F. & Canatan, K. (2023). *Deprem ve toplum*. Çizgi Kitabevi.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 129-142.
- Çepni, Ş. K. & Demirkazık, Ç. N. (2023). Sosyoloji afetleri nasıl görür? Afet sosyolojisi bağlamında bir değerlendirme. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 827-834.
- Demir, R. (2016). *Afet psikolojisi ve sosyolojisi*. İstanbul Üniversitesi, Açık Öğretim ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Deniz, O., Yıldız, M. Z., Parin, S. & Erdoğan, R. (2017). Deprem ve göç: 2011 Van depremi örneği. *Social Sciences Studies Journal*, 3(7), 1426-1444.
- Dinç, Y. & Karagel, D. Ü. (2017). Antakya şehrinin kuruluşu ve mekansal gelişimi. F. Arslan (Ed.). *Türkiye Coğrafyası Araştırmaları* içinde (s. 571-596). Pegem Akademi.
- Duruel, M. (2023). Afetlerde göçmen olmak: 6 Şubat depremi Hatay örneği. *Mukaddime*, 14(2), 227-255.
- Duymaz, S. Y. (2024). Türkiye'de deprem ve göç. U. Sunata (Der.). *Afetin sosyal inşası Türkiye'nin deprem sosyolojisi* içinde (s. 107-116). Nika Yayınevi.
- Fırat, M. (2020). Doğal ve toplumsal bir afet olarak deprem. İ. Can (Ed.). *Afet sosyolojisi* içinde (s. 167-189). Çizgi Kitabevi.
- Fırat, M. (2022). Deprem ve toplumsal etkileri. *Tezkire Dergisi*, (31), 47-72.
- Halbwachs, M. (2023). *Kolektif bellek*. Z. Karagöz (Çev.). Pinhan Yayıncılık.

- Karakaş, M. & Koyuncu, A. A. (2024). Kent mekânının toplumsallığı: Sosyomekânsal sistem olarak kent. M. Karakaş (Ed.). *Mekânın toplumsallığı kentte sosyomekânsal sistemler içinde* (s. 13-45). Ketebe Yayınları.
- Karazincir, S. E. (2024). Deprem ve göç ilişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 366-383.
- Rodriguez, H., Wachtendorf, T., Kendra, J. & Trainor, J. (2006). A snapshot of the 2004 Indian Ocean tsunami: Societal impacts and consequences. *An International Journal*, 15(1), 163-177.
- Kümbetoğlu, B. (2021). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Bağlam Yayıncılık.
- Leszczuk, S. (2021). The definition and the issue of climate refugees in the light of international. *Eastern European Journal of Transnational Relations*, 5(1), 17-27.
- Martikainen, T. (2010). Din, göçmenler ve entegrasyon. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 263-276.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma*. S. Turan (Çev.). Nobel Yayınları.
- Özkan, E. (2022). 19. yüzyılda Antakya ve çevresinde iletişim ve haberleşme. H. Korunur (Ed.). *Antakya (Hatay) tarihinden kesitler içinde* (s. 131-150). Hiper Yayın.
- Patton, M. Q. (2018). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri* (Cilt 3. Baskı). Pegem Akademi.
- Peker, A. E. & Şanlı, İ. (2022). Deprem ve göç ilişkisi: 24 Ocak 2020 Elazığ deprem örneği. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 125-154.
- Sağiroğlu, A. Z., Ünsal, R. & Özenci, F. (2023). *Deprem sonrası göç ve insan hareketlilikleri: Durum Değerlendirme Raporu*. AYBÜ-Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Sahillioğlu, H. (1991). Antakya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde*, (3), 228-232.
- Sargın, S. (2024). Âdiyetin ve dayanışmanın mekânı: Mahalle. M. Karakaş (Ed.). *Mekânın toplumsallığı kentte sosyomekânsal sistemler içinde* (s. 47-68). Ketebe Yayınları.
- Sayar, K. (2022). *Hatıraların evi: Günümüzde aile*. Kapı Yayınları .
- SBB. (2024). *Kahramanmaraş ve Hatay depremleri yeniden imar ve gelişme raporu*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı .
- Sbeinati, M. R., Darawcheh, R. & Moufy, M. (2005). The historical earthquakes of Syria: An analysis of large and moderate earthquakes from 1365 B.C. to 1900 A.D. *Annals of Geophysics*, 347-435.
- Sert, D., Danış, D. & Sevinin, E. (2023). *Göç ve deprem durum tespit raporu*. Göç Araştırmaları Derneği.
- Sipahioğlu, B. Ö. (2024). Göç ve doğal afet ilişkisi: Deprem göçü. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1), 292-313.
- Südaş, İ. (2004). 17 Ağustos 1999 Marmara depreminin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkileri: Gölcük (Kocaeli) örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 13(1), 73-91.
- Şehitioğlu, B. O. (2022). *Göç-hafıza-mekân*. Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Şengün, H. (2007). Afet yönetimi sistemi ve Marmara depremi sonrasında yaşanan sorunlar. [Yayımlanmış Doktora tezi Ankara Üniversitesi] Ankara.
- Uzun, A. (2023). Deprem ve demografi. F. Çakı & K. Canatan (Ed.). *Deprem ve toplum içinde* (s. 193-210). Çizgi Kitabevi.
- Üstün, A. (2023). Tarihte önemli depremler ve afete bakışta değişimler. F. Çakı & K. Canatan (Ed.). *Deprem ve toplum içinde* (s. 41-56). Çizgi Kitabevi.
- Varol, N. & Gültekin, T. (2016). Afet antropolojisi. *Elektronik Sosyal Bilimler*, 15(59), 1431-1436.
- Yıldırım, E. (2023). Depremde dinin toplumsal anlamı ve dini topluluklar. F. Çakı & K. Canatan (Ed.). *Deprem ve toplum içinde* (s. 143-158). Çizgi Kitabevi.
- Yılmaz, E. (2023). Doğal afetler ve din: Marmara depremi üzerine psiko-sosyolojik bir inceleme. T. Küçükcan & A. Köse (Ed.). *Tevilat*, 4(2), 479-489.

İnternet Siteleri

- AFAD. (2023). 10.9.2024 tarihinde About the Returns after the Earthquake - PRESS RELEASE: <https://en.afad.gov.tr/about-the-returns-after-the-earthquake---press-release> adresinden alındı.
- AFAD. (2023). 10.8.2024 tarihinde İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Türkiye Kahramanmaraş'taki depremle ilgili basın bülteni: <https://en.afad.gov.tr/announcements> adresinden alındı.
- BM. (2023, Şubat). 10.9.2024 tarihinde BM kalkınma uzmanları, deprem felaketinin ardından Türkiye'de milyon kişinin evsiz kaldığı uyarısında bulundu: <https://turkiye.un.org/tr/220232-bm-kalk%C4%B1nma-uzmanlar%C4%B1-deprem-felaketinin-ard%C4%B1ndan-t%C3%BCrkiyede-15-milyon-ki%C5%9Finin-evsiz-kald%C4%B1%C4%9F%C4%B1> adresinden alındı.
- Ekogündem. (2023). 8.9.2024 tarihinde Depremde 254 bin 195 konut ve 55 bin 677 ticari alan yıkıldı: <https://ekogundem.org/2023/09/29/depremde-254-bin-195-konut-ve-55-bin-677-ticari-alan-yikildi-hatayin-merkezini-cevre-sehircilik-yapacak/> adresinden alındı.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2022). 25.11.2022 tarihinde Geçici Koruma: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma> adresinden alındı.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2023). 3.9.2023 tarihinde Geçici Koruma: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden alındı.
- Mimdap. (2023). 20.6.2023 tarihinde Hatay Meclis Binası Yıkıldı: <http://mimdap.org/2023/02/hatay-mecelis-binası-da-yikildi/> adresinden alındı.
- Sondakika. (2023). 20.6.2023 tarihinde Cumhurbaşkanı Erdoğan: İnsanımızın önüne yeni bir gelecek, yeni bir hayat süreceğiz: <https://www.sondakika.com/politika/haber-cumhurbaskani-erdogan-dan-aciklamalar-2-15667512> adresinden alındı.
- Sondakika. (2023). 5.8.2024 tarihinde Belediye Haberleri: <https://www.sondakika.com/amp/haber-hatay-buyuksehir-belediye-baskani-lutfu-savas-tan-15655208/hatay-buyuksehir-belediye-baskani-lutfu-savas-tan-15655208/> adresinden alındı.
- TRT. (2023). 5.6.2023 tarihinde Bakan Akar: 40-42 bin Suriyeli Ülkelerine Güvenli ve Gönüllü Döndü: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-akar-40-42-bin-suriyeli-ulkelerine-guvenli-ve-gonullu-olarak-dondu-749594.html> adresinden alındı.
- IOM. (2024). 5.10.2024 tarihinde Migrant Integration and Social Cohesion: <https://www.iom.int/migrant-integration-and-social-cohesion> adresinden alındı.
- TÜİK. (2024, Ağustos 14). 7.8.2024 tarihinde İç Göç İstatistikleri: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ic-Goc-Istatistikleri-2023-53676> adresinden alındı.
- Worldbank. (2021). 20.10.2023 tarihinde Climate change could force 216 million people to migrate within their countries by 2050: <https://www.weforum.org/stories/2021/09/climate-change-could-soon-force-216-million-people-to-leave-their-homes-according-to-a-new-report> adresinden alındı.
- X. (2023, Mart). 16.5.2023 tarihinde Bilal Ekşi: Şimdiye Kadar Deprem ile İlgili: <https://twitter.com/BilalEk-siTHY/status/1630812302759849984?t=bRmhXN9tByba7RVfaDg9jA&s=19> adresinden alındı.